

Tvůrčí život

ČASOPIS ČESKÝCH UNITÁŘŮ

ročník 3 / 2014

číslo 1

**Člověk hledá
štěstí**

**K fenoménu
legein**

**Bláznivost
a víra**

**Templetonova
cena pro
Tomáše Halíka**

**Počátky
unitářství
v Brně
(ze starých
kronik)**

**Co byla
unitářská
nedělní škola?**

**Unitářství
ve Velké
Británii
(první část)**

Lidské štěstí

**„Chvála bláznivosti“ – mají smích a zábava
v náboženství své místo?**

„Smích podtrhuje a chtěl by napravit vše ztuhlé, hotové, mechanické, vše, co je opakem pružného, proměnlivého, živého, svobodně tvořivého.“¹

Vážení čtenáři,

Nahlížíte zvědavě do nového čísla Tvůrčího života a honí se Vám hlavou, zda budete mít štěstí a objevíte v něm téma, které byste si přáli?

Pak tedy bez váhání listujte dál! Mohu Vás ujistit, že tentokrát se na Vás štěstí usměje hned z prvních stránek, neboť právě ono je jedním ze dvou hlavních témat tohoto vydání.

Nad způsoby, jak dosáhnout jeho stálé přítomnosti v našich životech, se zamýšlí unitářská duchovní Jarmila Plotěná. Profesorka filozofie Anna Hogenová Vás zase přizve k hledání pramenů, z nichž vyvěrá podstata péče o duši Evropanů. Tu potřebujeme stále znovu objevovat, potřebujeme si uvědomovat její souvislosti, abychom našli štěstí. Ale nečekejte prosím poklidné čtení, vždyť dosáhnout pravého štěstí je složitá a náročná věc a mnohé filozofické či duchovní systémy ji považují za nejvyšší možný cíl. Ovšem odměnou všem skutečně hledajícím je naplněný život a, jak píše Jarmila Plotěná ve svém článku, „cesta, která dává smysl“. Věřím, že předkládané texty Vám k ní poskytnou užitečné podněty.

Další soubor článků je věnován vztahu smíchu, humoru, veselí a náboženství. Patří k sobě? Pokud ano, pak bez výhrad, nebo jen za nějakých podmínek? Může humor

náboženství škodit? Může být pro náboženství a víru užitečný? (Třeba z důvodu, k němuž odkazuje úvodní citát, totiž abychom neustrnuli ve vývoji – náboženském ani jiném?) – Ke zmíněným otázkám se vyjadřují unitářská duchovní Karolina Sofia Kučerová a také farář Českobratrské církve evangelické Mikuláš Vymětal. V dalším textu se pak tento autor věnuje „božím bláznům“ – moudrým osobnostem vyskytujícím se napříč dějinami a vyznáními, které s láskou, vírou a humorem vedly vlastními příklady svět k lepšímu.

V aktuálním čísle najdete také odezvu na udělení Templetonovy ceny Tomáši Halíkovi. O své názory se s námi v této souvislosti podělili religionista Ivan O. Štampach a dva unitářští duchovní. Za redakci Tvůrčího života se připojujeme k dlouhé řadě gratulantů a doufáme, že bude důvod věnovat se na našich stránkách i dalším aktivitám T. Halíka spojeným s udělením této ceny.

V neposlední řadě Vám přinášíme zajímavé informace k historii českého unitářství, konkrétně k prvotnímu vývoji obce v Brně a k fenoménu unitářské nedělní školy včetně ojedinělých vzpomínek jedné z bývalých vyučujících – Jaroslavy Dittrichové.

Poutavé čtení Vám přeje

Vaše Unitaria

1 Ladislav Major, Bergson a jeho smích, in: Henri Bergson, *Smích*, Praha: Naše vojsko 2012, s. 17.

OBSAH

- 1 Editorial

ŽIVÉ TÉMA: LIDSKÉ ŠTĚSTÍ

- 3 Člověk hledá štěstí (*Jarmila Plotěná*)
7 Přej(e)me štěstí!(?) (*Milan Lustig*)
8 K fenoménu „legein“ (*Anna Hogenová*)

STUDIE, ZAMYŠLENÍ: „CHVÁLA BLÁZNIVOSTI“ – MAJÍ SMÍCH A ZÁBAVA V NÁBOŽENSTVÍ SVÉ MÍSTO?

- 14 Mají smích a zábava v náboženství své místo?
16 Bláznivost a víra (*Mikuláš Vymětal*)
22 Patří k víře humor? (*Mikuláš Vymětal*)
25 Smál se, nebo nesmál? (*Karolina Sofia Kučerová*)

KALEIDOSKOP

- 26 Tomáš Halík laureátem letošní Templetonovy ceny
28 O významu Templetonovy ceny (*Rozhovor s Ivanem Štampachem*)
31 Templetonova cena 2014 – jak ji vnímají unitáři?

Z ARCHIVU

- 33 Jak jsme v Brně začínali (*Jarmila Plotěná*)
40 Co byla unitářská nedělní škola? (*Kristýna Ledererová Kolajová*)

UNITÁŘSKÉ VZPOMÍNKY A PAMĚTI

- 45 Vzpomínky na nedělní školu v pražské Unitarii (*Jaroslava Dittrichová*)

UNITÁŘSTVÍ VE SVĚTĚ, DĚJINY A SOUČASNOST

- 48 Unitářství ve Velké Británii – stručné dějiny a současnost
Od počátků do konce 18. století
(*Kristýna Ledererová Kolajová*)

UNITÁŘSKÁ AUTORSKÁ TVORBA

- 55 Modlitba (*Josef Musil*)

Člověk hledá štěstí

Jarmila Plotěná

Je takové slovo, které, ač mnohdy nevyslovené, přece jako by bylo stále přítomné vědomě v mysli nebo někde v podvědomí člověka. Provází nás na našich cestách, je svým způsobem cílem většiny našich přání, činů, práce... Je to také slovo, které lidé často a rádi používají při nejrůznějších příležitostech a přikládají mu velký význam.

Dala jsem si pozor a tři týdny sledovala četnost jeho výskytu ve vysílání různých stanic Českého rozhlasu i příležitostně v rozhovorech mých známých nebo hovorech jen letmo zaslechnutých na ulici, v obchodech a dopravních prostředcích. Výsledek byl, že neminul ani jeden den, kdy by toho slova někdo někde nepoužil. Co je oním kouzelným slůvkem? No přece štěstí! Vždyť už samo zadání tématu – „o štěstí“ – je jako pousmání či dokonce šťastný pohled, pobídka, povzbuzení... Inu – šťastné téma.

Nějak si ani neuvědomujeme, že známý zvuk slova, tedy onen shluk hlásek, které nám „zní“ a vytvářejí jistou melodii či jinou zvukovou charakteristiku slova, automaticky splývá s jeho obsahem (který jsme navyklí danému slovu přiřazovat). Připomínám to proto, že tímto „jevem“ je silně zasaženo právě vzpomenuť slůvko, které používáme hned ve dvou nejobvyklejších významech:

1. Štěstí jako nějaká příznivá okolnost nebo událost, skoro něco nahodilého, třeba ve smyslu „když se štěstí unaví...“, tedy příznivá „náhoda“ – jednorázová, krátkodobá nebo dlouhodobá, případně i opakovaná (například opakovaný nálezy nějaké věci a podobně). K tomuto významu poukazuje také pozdrav spojený s přáním: „hodně štěstí“ (i když v některých

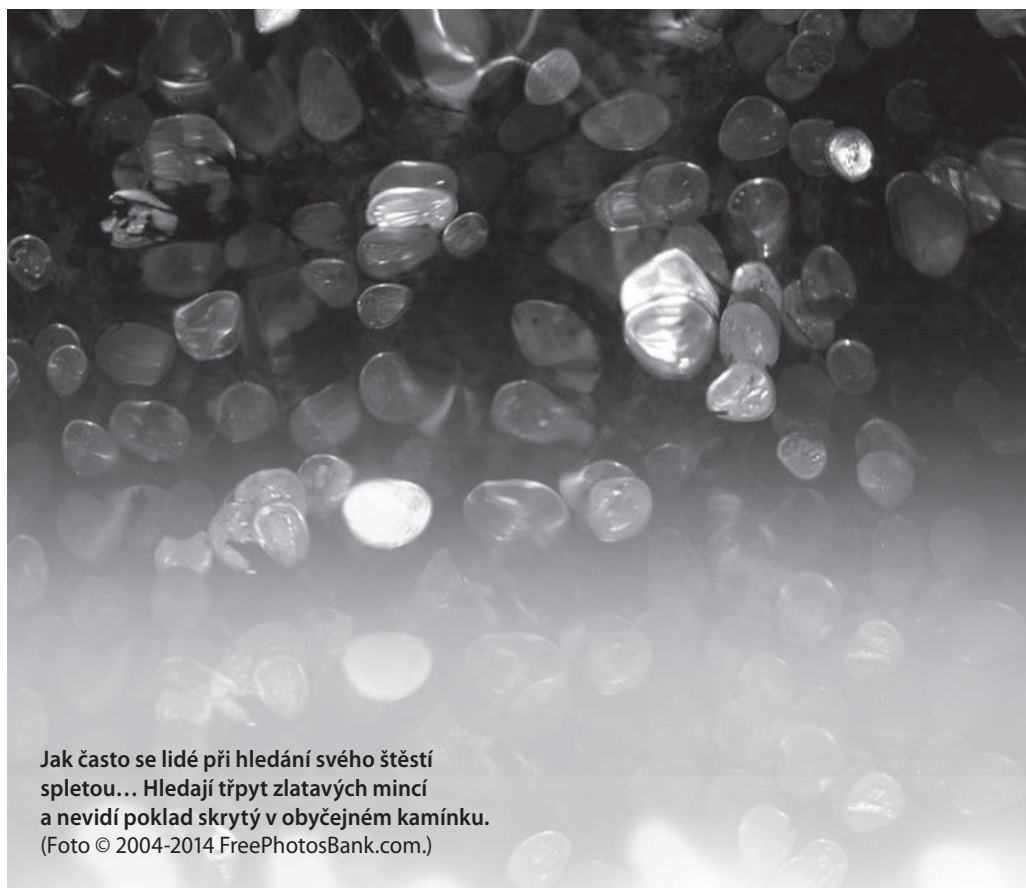

Pro některé národy, například severoruské, je symbolem štěstí pták s roztaženými křídly. Ta mohou lidským příbytkům poskytovat ochranu a udržovat v nich štěstí.

(Obr. © Konyayeva | Imagio.cz | Dreamstime.com.)

souvislostech by se dal chápat i ve druhém, níže uvedeném významu) nebo jeho hovorovější zkrácená forma: „štěstíčko“, „šťístko“. K tomuto pojetí štěstí patří i výraz „mít štěstí“ ve významu z něčeho vyvážnout, něčemu nebo někomu uniknout nebo nebýt přistižen při špatnosti. – A také slovní spojení „šťastná náhoda“ k této první skupině patří. Z užívání slova štěstí v tomto významu je možné předpokládat, že mluvčí počítá s náhodou, „čeká na štěstí“ nijak nezasloužené, jež je prostě tou pověstnou zlatou muškou, která si zaletí, kam se jí zalíbí, nanejvýš je možné se pokusit ukázat jí cestu nějakým nenáročným způsobem, například vhodným oděvem, neboť jak praví píseň Ježka, Voskovce a Wericha: „podle kabátu se svět měří“ a „kdo v hadrech čeká na štěstí, ten se načeká“.¹

1 Píseň Jaroslava Ježka, Jiřího Voskovce a Jana Wericha *Šaty dělají člověka* vznikla pro Osvobozené divadlo v roce 1934. Zdroj: www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/rozhlasovyrok/_zprava/saty-delaj-cloveka-1934--1222959.

Jak často se lidé při hledání svého štěstí spletou... Hledají třpyt zlatavých mincí a nevidí poklad skrytý v obyčejném kamínku.
(Foto © 2004-2014 FreePhotosBank.com.)

Stačí se projít po některém městě a uvidíme dost lidí, kteří doslova čekají na štěstí téhle kategorie. Typickými příklady lákajícími zkoušet přízeň takového štěstí jsou také nabídky nejrůznějších losování, her i heren. Neříká se nadarmo „kolo štěstí“. Připadá mi, že tento druh štěstí některé lidi snad podvědomě očekávají hlavně ve městě, čím větším, tím pro tento účel lepším. V přírodě takovéto „štěstí“ ani moc nekvete, tam spíš platí přísloví „co nezasadíš, to nesklidíš a co neposečeš, to ti brzo přeroste přes hlavu“. Snad jen nález hub a lesních nebo jiných plodů či drahých kamenů může být výjimkou (ačkoliv také ne vždy, protože i najít houby dá někdy práci).

2. Jiný význam slova štěstí vyjadřuje trvalejší nebo i trvalý stav, někdy chápaný jako blaho, blaženost nebo dobrý úděl jedince či skupiny. Wikipedie uvádí, že podobná slova ve slovanských jazycích se skládají z indoevropské předpony *su* (dobrý, nejlepší) a slovanského *díl* (část nebo úděl).

Ostatně mnoho moderních jazyků rozlišuje tyto dva významy slova štěstí a bylo tomu tak již v jazycích klasických: v řečtině má význam události slovo *eutychia* a blaženosti *eudaimonia*, latina zná výrazy *fortuna* a *beatitudo* (příbuzné slovo je *beatus* – blažený, šťastný, od něhož pochází jméno Beata). Z francouzského *bonne chance* pochází naše počestěné šance neboli příležitost, kdežto trvalý stav štěstí vyjadřuje francouzština slovem *bonheur*. Angličtina rozlišuje tyto „dva druhy štěstí“ slovy *luck* a *happiness*.

A právě trvalejší význam slova štěstí, tedy onen stav spokojenosti, radosti, blaha, harmonie (a můžeme si doplnit další výrazy navozující představu dobra) často bývá vytouženým duchovním cílem. Země je přímo naplněna voláním člověka po štěstí; mnohé ruce se po něm vztahují skrze nejrůznější snažení, úsilí, boje i modlitby, hluk i ztišení. Ano, cest ke štěstí člověk zkouší a vždy zkoušel mnoho a stále nové

a nové vynalézá, i když ani zdaleka všechny ke štěstí, jak víme, nevedou.

Mnohé významné umělecké dílo nějakým způsobem ztvárňuje toto velké téma. Vybavuji si, jak jsem v Rossiniho opeře *Lazebník sevillský* sledovala, kterak hlavní hrdina líčí své štěstí slovy: „Já duší celého města jsem“ a chlubí se svými úspěchy a radostí z toho, co dělá a jaký je. Zdá se mu, že všechno se točí jen kolem něho a to způsobuje, že se cítí šťasten. V díle tohoto druhu je vše jednoduché a jasné: „Když jsem bohatý, mocný, silný, vlivný, splňují se mé touhy, a vycházejí-li mé plány, znamená to, že mám štěstí. Štěstí přeje silným, jak praví latinské přísloví *fortes fortuna adiuvat* či *audaces fortuna iuvat*.

Ovšem pocit štěstí se také mění podle aktuálních potřeb člověka. Tak to měl vidět i Poutník skrze brýle Mámení v Komenského *Labyrintu světa a ráji srdce*. Brýle mu však neseděly dobře, a tak viděl i mimo ně a viděl bez iluzí, jak se všichni derou do hradu Štěstěny, každý svým způsobem, avšak málokdo skutečné štěstí nacházel. Mámení mělo Poutníkovi ukazovat, že štěstí je podmíněné tím, co člověk od života

dostane, a má si představovat, že bude šťasten jen v tom případě, když dosáhne toho nebo onoho cíle, předmětu, vztahu a podobně. Mělo mu také vnuknout představu, že štěstí je někde v budoucnosti nebo na nějakém jiném místě, kam je třeba se za každou cenu dostat (to je přece onen hrad Štěstěny – tam se dostat, tak bude rázem „všechno docela jiné“).

Na takovém pojetí je často založena reklama; získá-li člověk to nebo ono, bude jeho život snadný a šťastný. Poutník však hledal Moudrost a našel ji v ráji svého srdce.

Z určitého pohledu na text *Labyrintu* by se mohlo zdát, že vytoužené štěstí lze najít v odklonu od světa a všeho světského. Avšak životní dílo J. A. Komenského je naopak velikým poselstvím právě člověku v tomto světě; v něm, nikoli mimo něj se ho snaží po všech stránkách přivést na vyšší úroveň lidskosti, zušlechtit a posvětit, i když je to cesta těžká a nevděčná.

Takové hledání štěstí je blízké také nám, uni-tářům. Není útekem do „pokojíku srdce svého“, ale Moudrost nám napovídá, že v tom srdci máme najít lidi, přírodu, planetu Zemi a všechno zranitelné a křehké, co je třeba chránit a čemu je

Jedním z klíčů ke štěstí je harmonie. (Foto Wilma Birdwell © 2004-2014 FreePhotosBank.com.)

třeba ze všech sil pomáhat. Sílu je možno čerpat z důvodné naděje, že život má moudrý řád a smysl, že není lhostejné, jací jsme a jakou cestou jdeme, a že každý jsme důležitou částí nesmírného celku. Tak můžeme rozumět slovům Jana Wericha: „mít rád lidi a milovat lidi, to je celé tajemství a snad jediný recept na štěstí“ nebo slovům *Tiché písně* Borise Janíčka a Michala Penka: „... mezi nebem a zemí, tam štěstí není. Je blízko nás a každý je jak svůj strom do země sází“. Z tohoto pohledu již zcela jinak vyznívá staré přísloví, že „štěstí přeje silným“, neboť štěstí v něm již není pomíjivým pocitem

síly podmíněným radostí z momentálně splněného přání a dosažení nebo získání něčeho vytouženého, již to není prchavá Fortuna nebo „muška jenom zlatá“, která přiletí a zase odletí, ani příliv a odliv nálad, podmíněných vnějšími okolnostmi závislými na náhodě. Takové štěstí není vnější příležitost nebo příznivá událost, ale vlastně není ani blaženým stavem, který má člověk nějak získat. Takové štěstí je spíše CESTA, KTERÁ DÁVÁ SMYSL a poutník na ní není ani tak hledačem a konzumentem štěstí, jako spíše jeho dárce a tvůrcem.

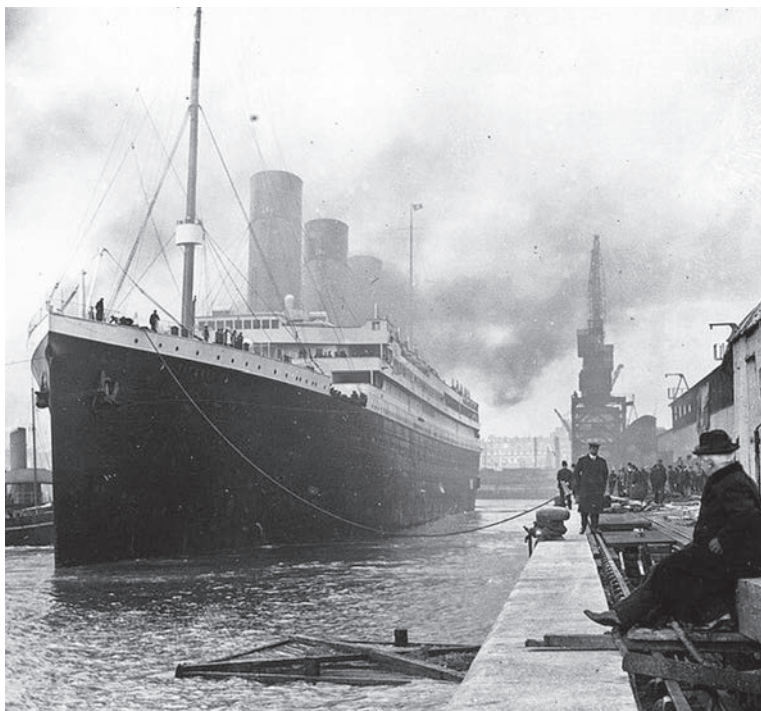

V Japonsku existuje sedm bohů štěstí. Jedním z nich je Hotei – bůh hojnosti a dobrého zdraví. (Obr. Miyamoto Musashi (1584–1645), z: www.commonswikimedia.org/wiki/File:HoteiMusashi.jpg.)

Přej(e)me štěstí!(?)

Co je štěstí a jaké jsou jeho základní formy, rozebírá Jarmila Plotěná v předchozím článku. Já jej chci jen doplnit o několik postřehů.

Být šťasten je vlastně pocit (tedy stav), pocit bezpochyby příjemný, pocit uvolnění, pocit spokojenosti, někdo říká „pocit blaha“. Šťasten je například ten, kdo je spokojen s tím, co má a netouží po tom mít mnohem víc. (Avšak chtít dosáhnout něčeho víc je důležité – je to hybnou pákou pokroku!)

Cestující na Titanicu byli vesměs zdraví, ale neměli štěstí... Titanic opouštějící Southampton, 10. 4. 1912. (Foto F. G. O. Stuart (1843–1923), z: www.commons.wikimedia.org/wiki/Titanic.)

Není šťasten ten, kdo se nedoveďe smířit s nepříznivou událostí, která ho postihla a kterou nedokázal či neměl možnost odvrátit, nemůže její nepříznivé důsledky napravit, a nedoveďe na sebe aplikovat užitečné poučné přísloví: „nemá cenu naříkat nad rozlitym mlékem“.

V duchu předchozích dvou odstavců rád uvádím rozdíl mezi optimistou a pesimistou: Oba jdou koupit bochník chleba a dostanou poslední půlku. Pesimista nařiká, jakou má smůlu, že se opozdil, kdežto optimista se radu-

je, že měl takové velké štěstí a podařilo se mu ještě stihnout dostat tu poslední půlku.

Bývá zvykem (blaho)přát něco druhému při různých příležitostech, zejména při jubileu, svátku či dosažení nějakého cíle. Mnozí lidé zejména k jubileu přejí mnoho úspěchů do dalších let, ještě dlouho být živ, šťasten, spokojen a vše, co si oslavenec sám přeje, a tak dále, „ale hlavně to zdravíčko“. I já dříve tak nějak (zbytečně složitě) přával. Ale v poslední době zpravidla přejí pouze štěstí, vždyť ve štěstí je vše ostatní obsaženo!

Milan Lustig

K fenoménu „legein“

Anna Hogenová

Tvrzení, že „největší štěstí je osobnost“, je definicí, která patří J. W. Goethovi. Hegel ji opakuje ve své *Malé logice* a přidává k tomu tento poukaz: „*Je třeba připomenout Goethův pěkný výrok, že před velkými přednostmi jiných není jiné záchrany než láska.*“¹ Proč je štěstím osobnost? Protože osobnost je schopná žít z vlastního pramene, pramení, to znamená tvoří. Žít z vlastního pramene znamená totéž jako být usebrán a řecké slovo legein znamená právě toto – být usebrán; proto se text jmenuje K fenoménu legein.

Je krásné, když čas, darovaný nám k životu, může mít smysl, jenž je s námi „totéž“. Divné slovo je toto „totéž“, neznámá totéž, co „stejně“. Stejně mohou být dvě nebo více věcí, ale „totéž“ je vždy jedno, ve smyslu Unum. Stejnost je hraničním případem podobnosti a ty jsou hledány a nacházeny vědami, které jsou pro toto nalézání vybaveny metodologicky. Srovnávání se tak stává cílem vědeckého bádání; rozdíly a stejnosti jsou všude hledány a provádí se jejich taxonomie. Ale „totéž“ je vždy jen Jedno a dojde-li k němu člověk v době antické či dnes, je úplně lhostejné. Oba cítí a žijí totéž; je to malý „zá-zrak“ být tak blízko druhému, i když jsou mezi oběma dvě tisíciletí. To je ten nejlepší příklad duchovního konexu, který je výrazem „téhož“ bez ohledu na vládu aristotelského pojetí času, jenž nám říká, že čas je číslem pohybu. Toto pojetí času nás nutí vše chápat v časové linii mířící do budoucnosti od minulosti přes přítomnost. Sukcesivita tohoto druhu se stala základem i pro porozumění tomu, co je v podstatě problémem naší vlastní duše. „*Duše je tak nějak vším*“, slyšíme definovat podstatu duše samotným Aristotelem. Je podobou podob, obsáhne vše, penetruje vším a vše umí dát do jednoduchosti, v níž je člověk doma. Pak se člověk cítí šťasten, svět jej přijímá a člověk přijímá svět. Potřebuje jen dostat se domů.

Pramenem zla v našem společném životě je však to, že svévole požaduje nárok na uznání toho, co je pravdivé a skutečné.

„Osobnost je schopná žít z vlastního pramene; pramení, to znamená tvoří.“ Fons bandusiae, italský pramen známý již z díla římského básníka Horatia žijícího před začátkem našeho letopočtu. (Obr. z: www.commonswikimedia.org/wiki/File:Fons_bandusiae.jpg.)

Je to neschopnost rozeznat podstatné a nepodstatné, co nám dělá těžkosti. Hegel by řekl: „*Nahodilost je jednostranným momentem skutečnosti.*“²

1 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Logika*, Bratislava: SAV 1961, s. 190.

2 Tamtéž, s. 197.

Vůle k moci ale nepotřebuje substanciálnost svého založení, stačí si sama, aby substanci svého oprávnění vytvořila v těch ostatních, v těch, kteří si to nechají líbit, a je už jedno, zdali je to z jejich neznalosti anebo lenosti se vzepřít svévoli.

„Když jsou dané všechny podmínky, musí se věc uskutečnit. Věc sama je jednou z podmínek, protože jako nitro je sama především něčím předstanoveným.“³ Zatímco Hegel věřil na řadu negací absolutního ducha, kterou se uskutečňuje člověk, příroda a společnost; současný člověk věří nejčastěji jen na sílu. Vidíme to všude kolem sebe. Soudci rozsudkem osvobozují ty, kteří mají dost peněz, novodobí diktátoři obsazují cizí území a nic se neděje. Masa si na to rychle zvykne, také nemá čas na podobné problémy, protože lidé musejí mít především peníze na to, aby mohli bydlet, mít co jíst. Jako bychom byli nepoučitelnými bytostmi, které vždy začínají od nuly, z prázdné množiny premis. Zkušenost je nepřenositelná, dějinná paměť se necizeluje, každý chce být manažerem; nejlépe v bance nebo v její pobočce. Štěstí se proměňuje na chybění tragédií, na klid v městském parku, na zapomnění po několika půllitrech českého piva. Mladí se hledají, staří na své nalézání většinou rezignovali a chtějí jen individuální klid. Něco se s námi stalo. Planeta je řízena z několika center, hranice mezi státy jsou v podstatě zbytečné, autority vymřely, každý se stal zdrojem nároku na pravdu. Říkáme tomu doba příliš pozdní, unavená, postmoderní. Nacházíme se v rozhraní mezi starým a novým světem, jen přesně nevíme, co je ten starý, o tom novém nemluvě, tomu nerozumíme vůbec. Jsme bloudícími bytostmi.

Řekové znali bios apolaustikos (život požívačný), bios politikos (život politický), bios theoretikos (život teoretický). Přirovnávali to k lidem přicházejícím na

hry, na olympijské hry. Jedni tam jdou za obchodem, druhí se jdou dívat na sílu, kterou pokládají za základ všeho, třetí za poznáním.

Štěstí ale přichází jen v klidu, v usebrání s veškerenstvem, v hlubokém soupatření sebe sama se vším, i s kosmem jako celkem. Něco podobného cítíme, když se díváme v noci na hvězdy. Svítí tak čistým světlem, že je těžké uvěřit, kolik zbytečného zla se odehrává mezi námi lidmi. Najednou víme, že jsme podivnými bytostmi, které mohou sdílet je přesahující celek, jenž není předmětem, a maně si vzpomeneme na Kantův výrok *„hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně“*.

V takové chvíli jsme u absolutna, a teprve takové setkání je objevem člověka, který jen napůl patří do zvířecí říše. Pokud člověk může vědět o absolutnu, pak nemůže už nikdy být pochopen jen biologicky,

„Hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.“

(Foto ForestWander, 2010; z: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stars_in_the_Night_Sky_reflecting_in_Summit_Lake,_West_Virginia_-_4_July_2010.jpg.)

3 Tamtéž, s. 199.

ekonomicky a politicky; je něčím, co má víc bytí než systém v biologii, ekonomii a v politice. Je v něm jiskra božského. V takové chvíli se v nás vše vzpírá každé snaze, špatně skrývajícím násilím, řídí naše prožívání. Chceme patřit jen tomu, co v nás v této chvíli narůstá, co se v nás rodí, co v nás teče. Jde o setkání s vlastním pramenem, čemuž ve filozofii říkáme uvlastnění, německy „Er-eignis“.

Být u sebe samého a současně objímat celek bytí je největším štěstím, není nic většího, slyšíme od starých i nových filozofů. Zde jde o „totéž“, o žádné stejnosti, jaké sleduje a kontroluje vědeckost. Najednou se nacházíme v ohňovém středu bytí, prýštíme z toho, čím nejvíce jsme a současně jsme u bytí veškerenstva. To je duchovní konex, který nese Evropu. Můžeme to tvrdit, i když se dnes setkáváme se stovkami opačných důkazů. „Totéž“ se totiž cítí jako samotě, není to věc veřejná, je skrytá, a proto je velebná a důstojná. Všichni to známe ze zážitku krásna, kdy postojíme v údivu a nejsme schopni o tom mluvit. V takové chvíli ten, kdo o tom mluví, ruší důstojnost, hloubku a opravdovost okamžiku. Zde je na místě jen údiv, thauma. Z údivu se zrodila filozofie, protože odtud přišla otázka. V tázání se skrývá posvátnost myšlení. To jsou chvíle, kdy jsme u toho, co je „totéž“ a toto „totéž“ je jen Jedno, je to Unum. Nevadí, že jeden, jenž to prožívá, žil před stovkami let a druhý, který totéž cítí, žije v současnosti. To jediné, co není Jedním v jednoduchém kvantitativním smyslu, je vždy týmž, co jest, a na čas nezáleží. Kdo umí toto sdílet, ví o štěstí, o lidském štěstí. Je až s podivem, co vše dokáže pouhý člověk!

Je třeba připomenout rozdíl mezi individualitou člověka a „individualitou“ věci, jako je například kámen nebo rostlina. Individualita člověka není založena ve všeobecnosti logické operace, jako je tomu u kamene či u rostliny. U člověka nacházíme něco, co nelze chápat jinak než jako naprostou jedinečnost a neopakovatelnost, tedy řečeno s Hegelem, jde o důvod. Z důvodu se něco děje, něco z něj nutně vychází, co náleží a patří jediné k prameni v člověku samém. Je to jedinečnost, co všechny prameny činí posvátností, ať to jsou studánky, řeky nebo lidské duše. Vědět o posvátnosti počátku, který

se vždy rodí a nedá se ani vyrobit, ani konstituovat, znamená možnost žít u toho, co se nepodobá „pískům na měsíci“, řečeno s Patočkou a s Fichtem. Najednou člověk nežije v otravné opakovatelnosti začátků, jež nejsou nic jiného než známé příčiny známých důsledků. Odtud vzniká ona otrávenost životem, pocit hlubokého neuspokojení, oboje vzniklé pádem do špatné nekonečnosti toho, co se jen opakuje a nic nového to nepřináší. *Doupě a Proměna* Franze Kafky o tom promlouvají stejně naléhavě jako Camusův *Cizinec*. Ovšem my dobře známe tuto otrávenost z našeho povolání, z výkaznictví, kterým si někdo zakládá své alibi v zaměstnání, známe nekonečnost špatných rozhodování některých našich soudců, kteří dávají přednost legalitě před legitimností a tak dále.

Žijeme ve svých možnostech, žijeme „budoucne“,⁴ jak říká Patočka. „Štěstí je τυχη, je to však něco, co podstatně uniká našemu zachycení, co nikdy není v naší moci, nýbrž co nás má v moci.“⁵ Řecké slovo pro náhodu je τυχη (týche), proto se v češtině říká, že štěstí je jen „muška zlatá“. Přílétne a odlétne a nikdo neví, matematicky přesně, proč. Proto je tolik myslitelů připraveno tvrdit, že „Bůh hraje v kostky“, proto je tolik fyziků rozzlobeno; jedná se právě o ty, kteří chtějí mít vše determinované fyzikálními zákony, a tak řídit kosmos. „Teorie všeho“ je teorií, která je brána velmi vážně, a my si dobře vzpomínáme, jak Einstein svá poslední léta v Americe věnoval právě snaze najít rovnici, která by byla univerzální.

Herakleitos a Fink a spolu s nimi velká většina myslitelů tvrdí opak: svět a kosmos je hra, je to hieros gamos – posvátná hra, které v mnohém ohledu není možno porozumět. Proč? Protože je zde, v této hře, obsaženo tajemství, před kterým lze udělat jen jediné: umlknout v posvátné distanci.

V dnešní době vládne však fenomén „Gestell“. Je to vláda systémů a struktur, jejichž logika je síť, která nám vydává povely, jimiž není možno se neřídit. Nahodilosti se minimalizují, vše je předem zařízeno a striktně kont-

4 Jan Patočka, *Pěče o duši II*, Praha: Oikoymenth 1999, s. 19.

5 Tamtéž, s. 19.

„Svět a kosmos je hra, je to hieros gamos – posvátná hra, které v mnohém ohledu není možno porozumět.“ Překreslený fragment fresky z Pompejí znázorňující hieros gamos, originál je uložen ve sbírkách Archeologického muzea v Neapoli.

(Z: www.en.wikipedia.org/wiki/Hieros_gamos#mediaviewer/File:Hieros_gamos_Pompeii.png)

rolováno, prostor pro týče (τυχη) se vytrácí. Můžeme vidět, jak jsou předem zařízeny, naplánovány celé revoluce. Marketingové myšlení se dostává všude, do umění, do vzdělání, do vědy. Na setkání s tajemstvím nezbývá žádný čas, vše je absorbováno předem naplánovanými systémy a strukturami, které bez ostychu vládnou téměř absolutně; „poušť roste“, řečeno s Nietzschem a s Heideggerem. Člověk sám sebe pocituje jako dobře fungující stroj, pokud mu tělo slouží.

Patočka velmi trefně poznamenává: „V jistém smyslu je zánik Evropy jejím zevšeobecněním.“⁶ Říkali jsme, že individualita věci je zevšeobecnění, individualita člověka je zvláštností jeho vlastního pramene. Pokud znemožníme člověku pramenit z vlastního pramene, zlikvidujeme jej. Už to nebude člověk, ale bude to věc, všeobecnost, která je odvozena od svých logických funkcí, jež jsou namířeny na svět a dovnitř daného člověka. Ale když se podíváme kolem sebe, už takové jedince nacházíme: Nemají osobnost, o níž Goethe říkal, že je největším štěstím, ale jsou naprosto přesně fungujícími exempláři lidské energie, které se dají předvídat téměř strojovým způsobem.

Takových jedinců se zalekla Hannah Arendtová: „Triumf SS vyžadoval, aby se mučená oběť nechala bez protestů odvést k oprátce, aby se zlekla a popřela sama sebe do té míry, že úplně rezignovala na svoji identitu.“⁷ To ovšem není nic jiného než přijetí zevšeobecnění člověka do platnosti pouhého prostředku, věci. Děsivé je, že člověk sám přijme tuto platnost. To, že Eichmann byl člověk bez svědomí, je důkazem téhož, opět se stal bytostí jen všeobecnou, naprosto logickou, kontrolovatelnou, dobře vypočitatelnou; zkrátka stal se funkcí toho, čemu Heidegger řekne „das Gestell“.

Možná, že snaha proměnit vzdělání jen na přípravu pro tržní prostředí, je právě tímto projevem „das Gestell“. Machinalismus je snaha vše založit „kuchařkovým“ způsobem, jednoduše, kontrolovatelně a přehledně. Využívá se zde slabostí člověka, například podmínky smlouvy jsou napsané tak malým písmem, že to málokdo přečte, a podobně. „Nic není hroznějšího než procesí lidských bytostí, které bez odporu, jako automaty, kráčí na smrt.“⁸ Zastánci čisté logiky by se měli mít na pozoru, stačí logika na život? Do-

7 Hannah Arendtová, *Eichmann v Jeruzalémě*, Praha: Mladá fronta 1995, s. 21.

8 Tamtéž, s. 21.

6 Tamtéž, s. 40.

stojevského *Zločin a trest* upozorňuje v postavě Raskolnikova na toto podivné nebezpečí už téměř dvě stě let. Místo abychom se začali tázat, dobrovolně se zbavujeme svobodného myšlení tím, že naše myšlení delegujeme na odborníky a na jejich systémy s objektivní platností.

Karel Čapek toto nebezpečí zahlédl ve dvacátých letech minulého století. Jeho výzvy zná kulturní svět velmi dobře, ale zdá se, že tu jde o něco jiného, co asi v moci úplně nemáme. Heidegger si posteskuje: „*Nur ein Gott kann uns retten!*“ Ale podívejme se kolem sebe, kdo tyto systémy dnes vytváří? Němečtí sociologové často mluví o fenoménu „*Kindermanagement*“. Může třicetiletý soudce vědět, co je to spravedlnost? Může, ale jen z formalizací, z orthotes; v žádném případě však v sobě nemá vyplněné podstaty – generalizace. Abychom tuto spravedlnost a nespravedlnost v sobě nesli, musíme ji prožít. Musíme být stokrát podvedeni a zahnáni do kouta, abychom pak mohli nespravedlnost dobře poznat. Zde nestačí jen formalizace – vyprázdněné podstaty logického charakteru. Spravedlnost a mravnost se ukazují jen v napětí mezi legalitou a legitimností, jinak je vše jen flatus vocis – závan větru.

Štěstí se nedá nadoktrínovat, nebudeme šťastni na povel, riskování se nevyhneme, musíme svůj život vyložit k možnosti ústrků a musíme to vydržet. Zevšeobecňování je prostá logická operace, ale stala se základem promyšlení světa i nás samých. Ovšem individualita člověka je tvořena jinou časovostí, než je aristotelská linie jednotlivých fází, které je možné pojmut jako číslo pohybu (arithmos kineseos). Tato časovost se vzpírá prostému a jednoduchému formálnímu zevšeobecňování, je tu zapotřebí něčeho mnohem důležitějšího, než je formální správnost. V temporalitě je nám zapotřebí ovládat podstaty vyplněné, nikoli vyprázdněné formy; a o toto jde ve filozofii především. I platonské ideje nejsou jen všeobecninami, jak si to představuje například i sám Popper a s ním obrovská většina současných myslitelů. Je to jinak!

Temporalita je představována přítomností, jež je spojena s podstatnou minulostí („*die Gewesenheit*“) a dohromady z nich vzniká rozvrh budoucnosti. Je to jiný druh časovosti, tvořící vyplněné podstaty, tedy generalizace. A právě tyto generalizace jsou základem individuality lidského typu oproti individualitě předmětného a věcného charakteru.

„Spravedlnost a mravnost se ukazují jen v napětí mezi legalitou a legitimností, jinak je vše jen flatus vocis – závan větru.“ (Foto © 2004-2014 FreePhotosBank.com.)

„Aby člověk byl šťastný, potřebuje bytostně cítit kolem sebe spravedlnost, pravdivost a občas obyčejnou lidskou vlídnost.“ (Foto © Sonyae | Imagio.cz | Dreamstime.com.)

Štěstí je právě takovou generalizací, vyplněnou naprosto originálním obsahem toho, co vyvěrá z pramene našeho životního pohybu. Štěstí znamená: „moci být“, být mnohem víc než normálně; jde o komparativ bytí. Můžeme být málo, více a nejvíce. Máme-li štěstí, pak jsme nejvíce, pak je bytí v nás nejvyšší. To nejvyšší bytí se pozná tak, že nepřipouští stupňování. A takovým štěstím je radost, čistá radost z malých věcí, z prchavých okamžiků, kdy zahlédneme dobro v očích druhého. Pak jsme obdarováni a současně i pozdravováni, což nás i uzdravuje. Kdyby se lidé nechali pozdravovat stromy a travou, větrem a tichem noční oblohy, uzdravovali by se rychleji a důkladněji. Proč? Jde jen a jen o dialog, který vedeme se stromy, travou, větrem a tichem. Takový dialog je beze slov, ale rozhovor to je. Němci mluví o říkání – to je beze slov, naopak mluvení je vždy se slovy.

Dialog je pouto nás samých ke světu, i když si to neuvědomujeme. Naučit se přátelství se stromy, s nimiž je možné mluvit jako se sebou rovnými, jak to známe z Jana Patočky. Je třeba otevřít se světu, světlině, nechat do sebe vklouznout i to, z čeho máme strach; je nutné pečovat o svou duši. Usebrání s bytím a se sebou samými v ohňovém středu je vždy čistou radostí, i když je člověk úplně sám a opuštěn.

Za to je třeba děkovat, protože *„Denken ist Danken“*, to nám zase zanechal Martin Heidegger.

To, co nás děsí a nedopřává nám klidný spánek, velmi dobře rozpoznala Hannah Arendtová, Heideggerova přítelkyně: *„...o úděsné banalitě zla, před níž slova selhávají a na níž myšlení ztroskotává“*.⁹ Tato věta je pravou podstatou doby po Osvětimi, doby postmoderní. V televizi mluví bývalý italský mafián – kmotr, který klidně řekne, že zabil mnohé, ale nic se mu nestane. Na našem trhu kvete obchod s vědeckými pracemi studentů, nic se neděje. Všichni to vědí. Mafiáni si najmou nejlepší advokáty a dostanou se i z úděsných zločinů. Čemu má obyčejný člověk věřit? Propadne se do moře banality – zlehčování zločinů, do nepravdy, která se tváří jako pravda, do nepravdy, která už ani nepotřebuje mít na sobě masku pravdy; protože se stejně nic nestane. Přesně tento stav je Arendtovou nazván *„banalita zla“* a to prožíváme v naší současnosti.

Je tedy těžké mít opět čistou dětskou radost, kterou tolik potřebujeme, abychom byli alespoň trochu zdraví pro vykonávání povinností spojených s prodloužováním našeho osobního života, o rodině a blízkých nemluvě. Aby člověk byl šťastný, potřebuje bytostně cítit kolem sebe spravedlnost, pravdivost a občas obyčejnou lidskou vlídnost. Toho je nám zapotřebí.

9 H. Arendtová, cit. v pozn. 7, s. 336.

Mají smích a zábava v náboženství své místo?

Jeden z prvních vzdělců, který se ve svém díle významněji dotkl tohoto tématu v dějinách evropského náboženského myšlení a zanechal nám o tom dodnes jasný doklad, byl holandský filozof a filolog Erasmus Desiderius Rotterdamský (1469–1536). Onen „doklad“ nese krásný název *Chvála bláznivosti*¹ a je všeobecně uznáván jako jedno z neslavnějších literárních děl historie.

Erasmus se tak před půl tisíciletím v křesťanské Evropě stal prvním myslitelem, jenž se svou obranou „bláznivosti“ v podstatě kladně a veřejně vyjádřil k otázce, která mnohdy ani dnes nebývá zodpovídána jednoznačným ano. Pravda, v současné době si již málokdo dovolí důležitost smíchu v náboženství úplně popřít, ale přitakání nezřídka bývají velmi opatrná a podmíněná mnohými „ale“. Jako kdyby slovo „posvátné“ nemělo být užíváno v nekonfliktním spojení se slovy „zábavné“ či „vtipné“.

Ostatně stačí se porozhlédnout poměrně nedávnou historií a uvidíme, že neopatrné užití humoru cílíciho na náboženství může mít velmi trpké následky – hněv muslimů, nepokoje, násilí jako odezva na karikování proroka Mohameda, opakované

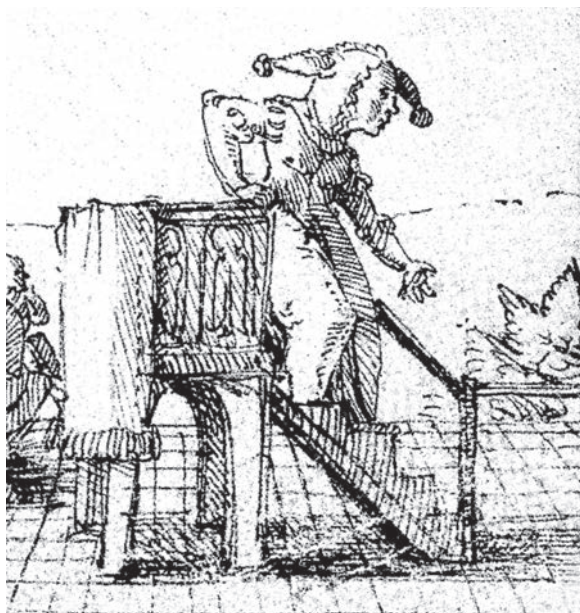
1 V prvním vydání roku 1511 v Paříži vyšla pod řeckým názvem *Moriae encomium*, latinsky pak *Stultitiae laus* (1514, vydáno ve Štrasburku) a již 1513 (!) byla přeložena do češtiny Řehořem Hrubým z Jelení. Viz *Erasmovo dílo v minulosti a současnosti evropského myšlení*, (Tomáš Nejeschleba, Jan Makovský, eds.), Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2012.

Socha Erasma Rotterdamského před rotterdamskou univerzitou. (Foto ©Timelezz, 2014, z: www.commons.wikimedia.org/wiki/File:Erasmus_Statue_University_front.jpg.)

rozhořčení části katolické církve při užívání postavy Ježíše Krista v zábavním průmyslu a podobně. (Snad jen židovských vtípů je tolik a mají ve světě takovou oblibu, že se kvůli nim drtívá většina židů nehněvá, naopak, objevují se často i v jejich vlastní literatuře včetně příběhů s duchovním poučením).

Proto je, myslím, správné se k této prastaré otázce vracet a hledat uspokojivé odpovědi, které by humoru neupíraly svobodu vyjádření, jež mu ve dvacátém prvním století bezesporu náleží, a zároveň nepoškozovaly důstojnost posvátného v kterémkoli náboženství. Je jisté na místě se ptát, zda k dosažení takto formulovaného cíle může při-

Šašek sestupující z kazatelny, drobná kresba Hanse Holbeina mladšího v jednom z vydání *Chvály bláznivosti*. (Obr. Z: www.commonswikimedia.org/wiki/File:Marginal_Drawings_for_The_Praise_of_Folly_%285%29_by_Hans_Holbein_the_Younger.jpg.)

spět každý jednotlivý věřící člověk. Osobně myslím, že ano: tím, že se bude snažit v sobě nacházet sílu snést humor o vlastní víře, což se mnohdy rovná tomu dokázat se zasmát sám sobě, a umím si představit, že pro některé jednice to může být ještě těžší. Popravdě řečeno i mezi unitáři, kteří se považují za velmi liberální věřící, mají unitářské vtipy své odpůrce.

Zkusme se nechat inspirovat samotným Erasmem, jenž v některých pasážích *Chvály bláznivosti* humorovou formou kritizoval poměry v křesťanské, tehdy ještě nereformované církvi. Erasmus Rotterdamský mířil do vlastních řad a na svoji dobu to byla kritika poměrně otevřená.² Moria – Bláznivost – v díle pranýřuje leckoho a dojde i na teology. Bláznivost (žena!) dokonce neváhá vystoupit na kazatelnu, aby zde pronášela oslavu sebe samotné – považte, teprve končí vrcholný středověk, jak asi tuto scénu mohli vnímat konzervativní křesťané. Jenže Bláznivost (na stejném principu, jaký známe u některých dvorních šašků) svou humornou a leckdy nevybíravě vyslovenou kritikou církev vlastně brání (před hlupáky, kariéristy a podobně) a záleží jí na životaschopnosti církve.

² Erasmus Rotterdamský byl vysvěcen na kněze a na univerzitě v Paříži získal i teologické vzdělání.

Co tedy na tehdejší křesťanství Moria konkrétně zesměšňuje? Například praxi děkování svatým za „zázraky“ (záchranu života, vyslyšení modliteb, uzdravení, zbohatnutí a tak dále) a vtipně doplňuje: „*ale viděli jste někdy takovou [děkovnou tabulku v chrámu], kterou tam někdo pověsil za to, že unikl bláznivosti, nebo za to, že jen o chloupek zmoudřel?*“³ Vysmívá se také všem teologům, kteří jsou dogmatictí (tehdy v duchu již přežitě scholastiky): „*snad by bylo lépe nehýbat touto páchnoucí bažinou [...], poněvadž jde o lidi přísné a netýkavé*“⁴, ovšem na druhé straně horlivě obhajuje „bláznivost kříže“ (stultitia cruce) a „bláznovství“ Kristovo. Obě tyto věci staví velmi vysoko, „*na roveň nejvznešenější moudrosti*“.⁵

Kam až tedy smí zajít humor v náboženství, aby neublížoval? Řekla bych, že humor, vtip a ironii lze i v náboženství použít kdykoli, pokud je splněna jedna základní podmínka: jejich autor musí mít rád nebo alespoň v úctě to, čeho se jeho humor týká. Takový druh humoru totiž sice může být nepovedený (jak snadno se to u snahy pobavit stane), nemůže však být bezcitný a zlý. To podle mého názoru platí nejen vůči náboženství. Ostatně vraťme se na závěr pro potvrzení ještě jednou k Erasmovi; on sám nepovažoval za cíl teologie poznání, ale lásku.⁶

Podrobněji a od povolanějších osob se o smíchu a humoru v náboženství dozvíte v následujících textech.

Kristýna Ledererová Kolajová

³ Erasmus Rotterdamský, *Chvála bláznivosti, List Martinu Dorpiovi*, Praha: Aurora 1995, s. 48. (Překlad R. Mertlík.)

⁴ Tamtéž, s. 61.

⁵ Jean-Claude Margolin, Moria 1511: Zahřmění poklidného nebe, in: *Erasmovo dílo v minulosti a současnosti evropského myšlení*, cit. v pozn. 1, s. 35.

⁶ Daniel Heider, Erasmus a jeho vztah ke scholastice, in: *Erasmovo dílo v minulosti a současnosti evropského myšlení*, cit. v pozn. 1, s. 134.

Bláznivost a víra

Mikuláš Vymětal

Apoštol Pavel své teologické spory s intelektuálními partnery nezřídka prohrával. V Athénách, kolébce moudrosti, mu řekli: „Poslechneme si tě – ale až jindy.“ Pavlovy plány na obrácení židů se také většinou obrátily vnůč. Zdá se však, že tento dvojí neúspěch – vůči vlastnímu lidu a vůči tehdejší intelektuální vrstvě – se staly základem Pavlova úspěchu, který trvá až dodnes. Proti řecké moudrosti a židovské zbožnosti po-

stavil myšlenku božího bláznovství, které je silnější než lidská moudrost:

„Neboť bláznovství Boží je moudřejší než lidé a slabost Boží je silnější než lidé. [...] co je světu bláznovstvím, to vyvolil Bůh, aby zahanbil moudré, a co je slabé, vyvolil Bůh, aby zahanbil silné; neurozené v očích světa a opovržené Bůh vyvolil, ano vyvolil to, co není, aby to, co jest, obrátil v nic.“

(PRVNÍ EPISTOLA KORINTSKÝM, 1. KAPITOLA)

Filozofie na pomyslném trůně propojujícím moudrost i bláznovství.

(Rytina A. Dürera, 1502;

z: www.commons.wikimedia.org/wiki/File:Dürer,_Philosophia.png.)

František z Assisi. Výjev z fresky baziliky San Francesco v Assisi, Cenni di Peppo, 13. století. (Z: www.commons.wikimedia.org/wiki/File:Franciscimabue.jpg.)

FRANTIŠEK Z ASSISI (1182–1226)

Jeden z nejpopulárnějších katolických světců založil hnutí, které se rozrostlo mnoha směry. Přiblížme si dva Františkovy příběhy, v nichž je již vůdcem vznikajícího bratrstva:²

„Jednoho dne u Svaté Marie v Porciunkuli zavolal blažený František bratra Lva a řekl: ‚Bratře Lve, piš.‘ A on odpověděl: ‚Jsem připraven.‘ Piš, řekl, o tom, co je to pravá radost. Když přijde posel a řekne, že všichni pařížští mistři vstoupili do Řádu, napiš, že to není pravá radost. A že vstoupili také všichni zaalpští preláti, arcibiskupové a biskupové; a také francouzský král a anglický král, napiš, že ani to není pravá radost. Nebo to, že moji bratři šli k nevěřícím a obrátili je všechny na víru, či to, že mám takovou milost od Boha, že uzdravuji nemocné a konám mnoho zázraků: říkám ti, že v tom všem není pravá radost. Ale co je pravá radost? Vracím se z Perugie, je hluboká noc, blátivý zimní čas a je taková zima, že rampouchy zmrzlé vody se mi vytvářejí na kraji hábitu a bodají mě do nohou a z těchto ran vytéká krev. A já plný bláta, mrazu a ledu přicházím ke dveřím kláštera, a když jsem dlouho bušil a volal, přijde bratr a ptá se: ‚Kdo je to?‘ Odpovídám: ‚Bratr František.‘ A on říká: ‚Jdi, to není vhodná doba na cestování, nevstoupíš.‘ A když znovu naléhám, odpovídá: ‚Jdi, ty hlupáku a prostáčku, nehodíš se k nám. Je nás tu tolik a takových, že tebe nepotřebujeme.‘ A já opět stojím u dveří a říkám: ‚Pro lásku Boží, přijměte mě na tuto noc.‘ A on odpoví: ‚Neudělám to. Jdi ke křížovníkům a tam popros.‘ Říkám ti, že jestli i potom budu trpělivý a nerozzuřím se, pak v tom je pravá radost, opravdová ctnost a spása duše.“

„Sv. František poručil bratru Rufinovi, aby šel kázat do Assisi. Bratr Rufino miloval ustavičné rozjímání a nebyl dobrým řečníkem a kazatelem. Začal se vymlouvat, a proto mu František jako trest poručil, aby se odebral do Assisi a aby nahý, toliko

Myšlenka božího bláznovství vytvořila v dějinách „boží bláznů“, kteří dělali to, na co ostatní jen pomysleli, že by bylo správné, ale nikdy to nedotáhli, protože se báli důsledků. Boží blázní za své nápady často pykali, jindy ovšem nechali pykat ostatní. Jejich příběhy však vstupují do dějin. V knize *Moudří blázní*,¹ uspořádané dadaistickým básníkem Emanuelem Fryntou, se dočteme o celé řadě takových osobností – od Diogena ze Sinopé, hledajícího na náměstí v Athénách v pravé poledne s lucernou člověka, přes Enspígla, Kacafírka, Hodžu Nasredina až k Josefu Švejkovi. Zdánlivě prostomyslní muži z různých kultur svými skutky otvírají ostatním oči a ukazují, že není normální to, co oči otupené návykem za normální pokládají. Blázní a šašci jsou jediní, kteří mohou říkat i nepřijemnou pravdu, o níž všichni mlčí. A tak zatímco všichni předstírají, že císař má nádherné šaty, jedině prosté dítě jako blázen prohlásí: „Vždyť je nahý!“ A tím se najednou obrací role – všichni ti moudří jsou ve skutečnosti blázní, kteří si na něco hrají, zatímco ten nejprostší a nejbláznivější jediný dokáže říci pravdu, a tím všechny osvobodí. Proto stojí příběhy moudrých bláznů za vyprávění i zaznamenání.

Představme si nyní tři z moudrých bláznů, u kterých byla jejich bláznovská moudrost navíc projevem jurodivosti, tedy nezdolného zapálení ve víře, umožňujícího bourat společenské konvence. Jejich příběhy jsou dochovány většinou v podobě útržkovitých anekdot (ne)nápadně připomínajících Ježíšovy příběhy v evangeliích.

1 *Moudří blázní*, Praha: Albatros 1973.

2 Příběhy jsou převzaty z: *Kvítky slavného pána svatého Františka z Assisi a jeho bratří*, Náchod: Pavel Maur 1998.

ve spodcích' vešel do nějakého kostela a nahý kázal. Když tak bratr Rufino učinil a vystoupil nahý na kazatelnu, začali se mu lidé smát a říkali, že se zbláznil. Zatím ale František začal litovat, že dal takovýto příkaz svému bratru, který kdysi patřil v Assisi ke vznešeným lidem. Sám si za svou opovržlivost uložil trest. Svlékl se jako Rufino do naha a přidružil se k němu v kostele při jeho kázání. Jeho kázání však bylo tak účinné, že lidi smích přešel a všichni se dali do velikého pláče a říkali, že „nikdy se nepříhodila věc podobná.“

Pozoruhodný je i Františkov vztah k přírodě – podle legend světec kázal rybám, rostlinám i ptákům. („Moji bratři ptáčci! Musíte svého Stvořitele pilně chválit a vždycky ho milovat! Vždyť vám dal za oděv peří, k létání křídla a všechno, co potřebujete. Dokonce vás mezi svými tvory učinil vznešenými a dal vám přibýtek na čistém vzduchu. Nesejete ani nežnete, a přece vás bez vašeho přičinění chrání a opatruje.“). Jindy u města Gubbio obrátil zlého vlka. Ten mu na znamení svého pokání podal tlapu a pak zkrotlý ve městě žil.

Pravá radost u Františka znamená překonat sám sebe, své nároky a umět pokorně přijmout i nedůstojné podmínky, které člověk dostává. Pokora vede k tomu, že člověk na sebe přijímá trest i hanbu druhých – a má paradoxní následky, že naopak nečekaně druhé i oslovuje. Paradoxní radost ve Františkově bláznovství ale čerpala své zdroje také z docela normální radosti – z přátelství mezi „menšími bratry“, z přírody i společenství s okolním světem (František umožňoval svým následovníkům, aby současně byli členy řádu a ženili se).

BRATR JAN PALEČEK (CCA 1400–1470)

Šašek českého krále Jiřího z Poděbrad vstoupil do legend i pohádek. Paleček byl v mnoha ohledech netypický – ač rytíř, byl zřejmě členem vznikající Jednoty bratrské, králem Jiřím pronásledovaný. Přesto byl královským šaškem. Svůj čas dělil mezi službu u krále a vagantství po českých zemích, které podle legend trávil fyzickou prací pro druhé a rozdáváním svého – poměrně vysokého – platu a šatstva chudým. („Bratr Paleček mnoho sukní do roka míval, neb kdykoli viděl člověka nuzného bez sukně (kabátu), hned dal jemu svou sukní. A přijda ke králi,

Dvorní šašek. (Obr. z: www.commons.wikimedia.org/wiki/File:Reading-jester-q75-760x753.jpg.)

řekl: „Bratře králi, dej mi sukní, nebo jsem první dal Pánu Bohu.“ Řekl k němu král: „A kde jsi viděl Pána Boha, že jsi jemu sukní dal?“ Odpověděl Paleček: „Zdali neznáš Písma: Co jste mému nejmenšímu učinili, mně jste učinili?“). V Palečkových příbězích vidíme protest proti dělení společnosti na stavy, který známe také od zakladatele Jednoty Petra Chelčického. Jeho služba připomíná nejspíše biblické proroky: rytíř se zastává nevinně odsouzených – vymůže spravedlivý proces pro pana Dubčanského, jehož tím zachrání od šibenice, donutí ovdovělou paní Říčanskou, aby vrátila poddanému sedlákovi neprávem zabavené tři kopy grošů, v královské radě píše (jenom tím, že dělá čáry u jmen), zda šlechtici radí králi rovně či křivě, ostře se navází do kanovníků od sv. Víta nosících honosné kožichy, kritizuje měšťany, šlechtu, zpohodlnělou a zbohatlou církev a občas i své chleboďárce – krále i královnu. Paleček jde sám proti proudu – v době masopustu se postí a pláče, zarmoucen tehdy rozšířeným obžerstvím, a během Velkého pátku zpívá a je veselý, zřejmě v nově vznikající tradici Jednoty bratrské.

Palečkův příběh si Jednota přinesla do polského i německého jazykového prostředí, dokonce ho do povídky přepracoval i obdivovatel Jednoty Lev Nikolajevič Tolstoj.³ Zajímavé je literární umístění Palečkových historií – Jednota je v několika vydáních připojila ke Komenského spisu *Historie o těžkých protivenstvích církve české*, zřejmě pro povzbuzení zesmutnělého čte-

3 Česky například Lev Nikolajevič Tolstoj, *O bratru Palečkovi*, Praha: Sfinx – Bohumil Janda 1947.

náře. Od Jednoty se klene určitý oblouk mravní inspirace k Tolstému, který sám inspiroval Mahátmu Gándhího a ten zase Martina Luthera Kinga. U všech těchto velikých humanistů najdeme také něco z prorockého bratra Palečka. Jenže Palečkova linie vede ještě dále – některé studentské happeniny, provozované pouliční umělkyní Ivankou Mariposou Čonkovou či profesorem Martinem Putnou upozorňují veselým způsobem na vážné morální a sociální problémy – smrt několika bezdomovců v plamenech na pražské Florenci, vepřín stojící na místě romského koncentračního tábora v Le-tech, opomíjení památky Romů zavražděných za holocaustu i fašizaci odkazu svatého Václava. Bratr Paleček tedy žije i dnes, žije ve svých následovnících...

Vratme se však ještě dvěma příběhy k Palečkovým dávným dobrodružstvím!

„Jednoho času trefilo se, že Paleček pomáhal jednomu člověku přišívát došky na střechu stodoly. V tom času královna tudy na pouť k svatému Prokopu se brala. A jeden ze služebníků zahlédnuv Palečka, pověděl královně o něm. Královna zavolala Palečka, aby k ní přišel dolů a ptala se ho: ‚Milý bratře Palečku, prosím tebe, pověz nám, také-li co Pán Bůh dá mi za to, že teď za vozem pěšky na pouť jdu?‘ Odpověděl Paleček: ‚Jestliže bude jiným tulákům a zahálčům platit, možná se dostane i na tebe. Ale milá sestro královno, kdybys raději doma seděla, příze napředla, z ní dala nadělat plátina a chudým rozdala, to by tobě Pán Bůh dobře odplatil zde i věčně.‘ A tak se krále Jiřího manželka zase ku Praze obrátila, a Paleček šel k své robotě na stodolu.“

„Když jedenkrát vyšel Paleček Poříčskou branou za město, spatřil tam nemocného ubožáka, který ležel na hnojišti. Toho člověka nevzali do špitálu a nechali ho tam hynout, protože byl plný boláků a lid se bál nákazy. Jakmile Paleček nešťastníka uviděl, pojala ho veliká lítost a zastyděl se, že se ho ostatní štítí. Sám jej však do špitálu odnést nemohl, i rozeběhl se do Prahy a zamířil do Týna k arcibiskupu mistru Janu Rokycanovi a řekl mu: ‚Ach, zle je, zle je, bratře Rokycano! Nalezl jsem za městem v hnoji zakopané tělo Boží. A prosím tebe, co nejrychleji můžeš, vyprav se mnou čtyři studenty, aby mi to tělo Boží pomohli vyzvednout a se vši úctou k takové svátosti přinést k tobě.‘ Když uslyšel ta slova, domníval se arcibiskup, že Paleček nalezl po-

hrozenou svátost oltární, nazývanou křestany tělo Kristovo. A vypravil tedy s Palečkem čtyři studenty s nosítky a zvonečky, aby svátost přinesli k němu do kostela. Paleček dovedl studenty k nemocnému, kterého naložili na nosítka a nahého a zuboženého přinesli arcibiskupovi. Velmi se podivil arcibiskup, když uviděl, jaký nečekaný náklad mu přinášejí do týnské fary, ale Paleček pravil: ‚Nuže zde je, bratře Rokycano, to ubohé tělo Boží, zde ti přinášíme samotného Krista Pána. Dej ho obléci a postarej se o něho milosrdně, jak to učíš své věřící. Říkáš přece v kázáních, že co dobrého činíme i nejobožejšímu stvoření božimu, samému Bohu činíme.‘ Rokycana dal ubožáka obléci a donést do špitálu, teprve pak se Paleček spokojeně rozloučil a odešel.“

V čem bylo kouzlo Palečkovy osobnosti? Zřejmě ve spojení hluboké víry, která chce brát bibli vážně i tam, kde ji nikdo nebere, s odvahou, pohotovým intelektem a nadprůměrným smyslem pro humor. Bratr Paleček svými skutky propojuje biblické učení o lásce k bližním s leckdy smutnou soudobou realitou, a tak vytváří situace, v nichž si jejich účastníci najednou uvědomí protiklad mezi tím, co si o sobě myslí a co učí – a jak ve skutečnosti žijí. Palečkovy situace jsou ovšem nastavené tak, aby se dotčený mohl zastydět, obrátit a napravit své chování, nechtějí urazit, ale vtipně pomoci.

RABI ZUSJA Z ANNOPOLE (1718–1800)

Patřil spolu se svým mladším bratrem rabim Elimelechem ke druhé generaci chasidů. Zusjovské příběhy si v češtině můžeme přečíst ve zpracování Martina Bubera, Jiřího Langer a Elieho Wiesela.⁴ Zusja žil v tehdy ruské Annopoli a mezi chasidskými rabíny měl pozici jakéhosi židovského bratra Palečka, zdánlivého prostáčka, který spíše než učením oslovuje druhé svými moudře-bláznivými skutky.

„Každé ráno, když vstával, volával rabi Zusja ještě předtím, než řekl Bohu nebo lidem první slovo: ‚Celému Izraeli dobré ráno!‘ Přes den si všechno, co udělal, zapisoval na lísteček. Večer před usnutím ho vytáhl, četl a plakal nad ním tak dlouho, dokud se písmo nerozplynulo v slzách.“

4 Martin Buber, *Chasidská vyprávění*, Praha: Kalich 2002. Jiří Langer, *Devět bran*, Praha: Sefer 1996. Elie Wiesel, *Příběhy proti smutku*, Praha: Portál 1998.

„A protože cítil, jak velmi ti ptáci teskní po tom, aby se mohli svobodně rozletět do širého světa, rozhořel se v něm soucit [...] otevřel klec a ptáci odlétli na svobodu.“

(Foto © Erwin Soo, 2013, www.commons.wikimedia.org/wiki/File:Photo_Journal_%28set%29_-_A_bird_cage..._perchance_a_bird_%289726480686%29.jpg.)

„Rabi Zusja byl jednou na návštěvě u rabiho z Neshiže. Ten zaslechl po půlnoci z hostovy komůrky hluk, přistoupil ke dveřím a poslouchal. Tu slyšel, že Zusja běhá po světnici sem a tam a mluví: ‚Pane světa, podívej, já tě mám rád, ale co můžu dělat – vždyť nic neumím!‘ Pak zase běhal sem a tam a opakoval totéž, až se najednou zamyslel a zvolal: ‚Hej, vždyť přece umím hvízdát – můžu ti zahvízdat.‘ Když však Zusja začal hvízdát, roztrásl se rabi z Neziže strachy a celý svět se zachvěl.“

„Jednou putoval rabi Zusja po venkově a sbíral peníze na vykoupení vězňů. Tak přišel do jednoho hostince právě ve chvíli, kdy hospodský nebyl doma. Podle svého zvyku si prošel všechny místnosti v domě a v jedné z nich uviděl velikou klec s nejrůznějšími druhy ptáků. A protože cítil, jak velmi ti ptáci teskní po tom, aby se mohli svobodně rozletět do širého světa, rozhořel se v něm soucit a řekl si: ‚Zusjo, Zusjo, div si nohy neuchodíš, abys osvobodil uvězněné – ale můžeš udělat víc, než pustit tyto ptáky z jejich žaláře?‘ A hned otevřel klec a ptáci odlétli na svobodu. Když se hospodský vrátil a uviděl klec prázdnou, velmi se rozhněval a vyptával se všech lidí z domu, kdo mu to provedl. Odpověděli: ‚Potuluje se tu nějaký chlap, který vypadá jako blázen, a nikdo jiný nemohl tu špatnost vykonat.‘ Hospodský se s křikem osopil na Zusju: ‚Ty

blázne, jak se tvé srdce mohlo opovážit okrást mě o mé ptáky, a promarnit tak peníze, které jsem za ně zaplatil?‘ Zusja opáčil: ‚Jistě jsi často četl v žalmech a opakoval: A jeho slitování nade všemi tvořry.‘ Po těchto slovech hospodský Zusju tak ztloukl, až ho ruce bolely, a konečně ho vykopl ze dveří. Myslíte si, že Zusja plakal? Smál se na celé kolo a šel dál svou cestou.“

„Rebe reb Šmelke z Mikulova a rebe reb Pinches z Frankforta přišli jednou do Meziříče, aby svatého rebe reb Béra poprosili o vysvětlení talmudského příkazu, podle něhož jsme povinni chválit Pána Boha za všechno zlé zrovna tak z plna srdce, jako jej chválíme za vše dobré. Světec jim řekl: ‚Jděte do učebny, vyhledejte tam mého žáka Zusju a tohoto se na to zeptejte! Zusja vám to poví nejlépe.‘ Bratři Zusju vyhledali. Jaký to byl chudák! Tělo, strašlivě vyhublé hladem a bídou, měl ověšeno hadry. To byly jeho šaty. Celým svým zjevem dokazoval, že jeho život je jen strádání a utrpení. ‚Jak je možno, abychom Pána Boha chválili za všechno zlé právě tak, jako ho chválíme za vše dobré?‘ Tázali se ho bratři. ‚To vám opravdu nepovím,‘ řekl chudák Zusja zamyšleně. ‚Abych vám totiž řekl pravdu, mně dosud nikdy nic zlého nepotkalo...‘“

„Před koncem řekl rabi Zusja: ‚Ve světě, který přijde, se mě nezeptají: Proč jsi nebyl Mojžíšem? Zeptají se: Proč jsi nebyl Zusjou?‘“

Co spojuje příběhy tří moudrých bláznů – bratrů Františka, Palečka a rabiho Zusja? Hluboká a jaksi samozřejmá víra, která nepotřebuje nijak dokazovat, ani zdůvodňovat. Extrémně skromný život, který si jeho nositelé zřejmě zvolili, ale nijak necítili jako tíhu. Odzbrojující prostota a radostnost, díky níž nepůsobí naši hrdinové odpudivě (jak by snadno za stávajících okolností mohli), nýbrž naopak velmi přitažlivě. Moudrost moudrých je proti jejich prostotě jaksi nedomrlá, akademická a suchá. Všichni tři nám ukazují, že být moudrým bláznem neznamená trpět, nýbrž naopak radovat se ze života naplno, z krásy přírody, ale i vztahu k Bohu.

Paleček, František i Zusja se ke svým postojům nepochybně inspirovali biblí. Kde však najdeme jejich pravzory? U Ježíše nalézáme dobrovolnou skromnost, radostnost i odvahu udělat věci, o kterých se druzí neodvážili ani mluvit – vyhnat kupčíky z chrámu i demony z posedlých. Moudrým bláznovstvím je jistě Šalamounův soud, v němž král nařizuje rozpúlit živé dítě, o něž se hádají dvě ženy. Jenže právě tímto rozsudkem, který pak není realizován, vyjde najevo pravda o tom, kdo je matkou dítěte. Jen pravá matka dokáže vykřiknout: „Dejte ho

raději té druhé!“ Projevy proroků připomínaly někdy projevy šílenců – a snad ani nešly přesně oddělit, někdy snad skutečné šílence přitahovaly či jim umožňovaly se plně rozvinout. Tak první izraelský král Saul upadal do vytržení, ale později byl zřejmě stíhán paranoiou, takže sám pronásledoval svého bývalého oblíbence Davida. David proti tomu blázna jen hrál, ale velmi přesvědčivě, když si na bradu vypouštěl sliny a psal prstem značky na vrata městské brány. Zřejmě právě to mu v pelišťském městě Gat zachránilo život, vždyť duševně nemocní jsou ve všech kulturách tabu.

Moudří blázni staví na hlavu společenské pořádky, a pomáhají nám tak pochopit jejich relativitu. Tím nás osvobozují od křečovitého lpění na nich. Alespoň na jeden den v roce ostatně mohou ovládnout veřejný prostor, když jim to dovolíme. Během karnevalu a jeho židovské obdoby purimu se může všechno obrátit – z vesnického starosty se stane medvěd, z největšího prostáčka moudrý rabin, z uhlíře biskup a z biskupa nasazením putny uhlíř, a tak nakrátko mohou všichni zažít, jak směšná může být moc i moudrost, a jak silná a moudrá bezmoc a prostota svatých bláznů.

Děti v kostýmech při purimu v Haifě, 1951. (Foto z: www.commonswikimedia.org/wiki/File:Elementary_students_in_costumes_for_Purim_parade_at_the_Hebrew_Reali_School,_Haifa,_1951_%2872%29.jpg)

Patří k víře humor?

Mikuláš Vymětal

„Humor není žádná legrace, je to zajisté velmi vážná věc“, jak pravil jakýsi rabín. Když člověk teoretizuje o humoru, všechen smích ho přejde. Jenže humor je kořením života. Co to znamená? Svět má člověk ve svém vědomí nějak uspořádaný a dobře ví, jak k sobě věci patří. Některé věci jsou přitom tabuizovány, že k sobě patřit nesmí. Jenže z nevědomí vystupují myšlenky kontaminované – tedy v nepatřičných kontextech. Humor je tedy připuštění si nečekané možnosti, a tím určité překonání tabu. Humor nám ukazuje, co všechno je možné. Aby humor fungoval, musí existovat především normální život, z kterého vyrůstá. Proto se například člověk pobaví humorem mnohem více ve hře, která není jen humorná, ale může být například i tragická (William Shakespeare), kde humor jen občas probleskuje. Největší komici bývají občas smutní či tragičtí (Charlie Chaplin). Proto čtení humoristického časopisu či knihy anekdot nebo shlédnutí divadelní či filmové komedie vyvolá často spíše pocit trapnosti a humor se vytrácí; i dobré vtipy jsou pak utopeny v nevtipných pokusech o tvorbu humoru. Dobrá humorná kniha potřebuje, aby v ní bylo ještě něco navíc – jako například v Saturninovi láska hlavního hrdiny k slečně Barboře, v příbězích žáků Kopyta a Mňouka kamarádství hlavních hrdinů.

POSMĚCH BOHU?

Co znamená humor a vtip v životě – v našem zadání přímo v životě náboženském? Tam, kde náboženství vytváří určitý řád, vzniká také prostor úcty k božskému. Ten však má sám od sebe snahu přenášet se od věcí, které si skutečně úctu zasluhují, k věcem provozním. To, co je pro někoho důstojné, pak může na druhého působit směšně. Náboženství má navíc dva rozměry – božský, což je úcta k Bohu jako k tomu, koho věřící poznává jako blíz-

kého a současně nevystihnutelného – a zároveň lidský, což je lidské přemýšlení a reflexe o Bohu, lidská odpověď. Jenže ta lidská odpověď se často může mýlit, a tak být také v určitém pohledu směšná. Když se pak někdo směje některým myšlenkám a ideám, nesměje se vlastně Bohu, ale lidským představám o něm. Smích může být nepříjemný, ale když si lidský věřící uvědomí, čemu je určen, může mu to pomoci vlastní víru prohloubit tím, že si uvědomí její hranice.

PARODIE NA BIBLI A JEŽÍŠŮV PŘÍBĚH

Existuje jich mnoho – od legendárního filmu *Život Briana* přes laskavou knihu *Černošský Pán Bůh a páni Izraeliti* až k mnohem útočnějšímu *Písmu* spisovatele Cavanny. V prostředí, kde je bible neznámá či v opovržení, tento humor nefunguje. Znamená to, že tato díla vlastně potřebují knihy a myšlenky, vůči nimž se parodicky vymezují – a jejich čtenáře, kteří se stávají i čtenáři parodií. Parodie samotné ovšem vlastně nejsou parodiemi na Písmo, ale na nějaké jeho pochopení či zpracování – *Život Briana* je parodií na Ježíšovské filmy, Cavannovo *Písmo* parodií na fundamentalisticko-predestinační chápání bible. Kdo se zasměje nad parodií, může si uvědomit hranice svého chápání parodovaných textů, což mu pomůže je naopak hlouběji pochopit.

SMÍCH V BIBLI A V BOHOSLUŽBĚ

Ten, kdo důkladněji vnikne četbou a přemýšlením do Písma svatého, objeví v něm překvapivé množství humoru různého typu. Směje se Pán Bůh při pohledu na to, jak se pronárody snaží proti němu vzbouřit (Žalm 2), hořce se směje Sára při představě, že by se jí ve vysokém věku ještě mohl narodit syn – a ten se pak za trest jmenuje Smíšek – Izák (Genesis 18). Některé biblické příběhy jsou popsány jako anekdoty – prorok Eliáš při soutěži proroků

„Aby humor fungoval, musí existovat především normální život, z kterého vyrůstá.“ „Usmívající se“ pouliční lampa před katedrálou Notre dame, Paříž.

(Foto © Paulwest5 | Imagio.cz | Dreamstime.com.)

a jejich bohů sám dráždí Baalovy proroky k většímu výkonu: „Křičte hlasitěji, vždyť je to bůh! Třeba se zapovídal nebo si šel ulevit. Možná není doma anebo spí – tak ať se probudí!“ (1 Královská 18,27.) Když se sedm synů Skévy snaží používat Ježíšovo jméno v zaklínadle „zaklínáme vás Ježíšem, kterého káže Pavel“, odpoví jim zlý duch, jehož se snaží vyhnat: „Ježíše znám a o Pavlovi vím. Ale kdo jste vy?“ A jediný člověk, z něhož se toho ducha snaží vyhnat, se na ně vrhne a zřídí je tak, že utečou z toho domu „nazí a plní ran“. (Skutky apoštolské 19,16.) Někteří muži víry se nebojí při svém vystupování vypadat směšně – například David tančí před archou úmluvy tak divoce, až jím pohrdne i jeho žena Míkol, a proroci, proroci svým často názorným zesměšňováním etablovaného a od etiky vzdáleného náboženského provozu dráždí mocipány.

POSMĚCH LIDEM

Smích má ale v bibli nezřídka formu posměchu – od posměchu zajatým Izraelcům v Babyloně až po obhroublou šikanu zatčeného Ježíše, kdy mu římsští vojáci navléknou plášť a holdují mu jako králi. Humor je ovšem moudrý a neútočný, slouží obveselení a sblížení.

Naopak nemocným humorem je sarkasmus, který je založen na ironizování a ponižování druhých, kteří se nemohou bránit. Vyznačuje se tím, že vlastně není radostný, nikdo se zdravě nesměje – a tak vlastně neléčí. Sarkasmu bývá ve vztazích mezi náboženstvími také nezřídka mnoho – na internetu se dá najít spousta jaksi zrcadlových vtipů, v nichž jsou na jedné straně líčení krvežízniví muslimové a na druhé krvežízniví Izraelci či Židé. Nejvíce ze všeho tyto vtipy připomínají knihy protiamerických kreslených anekdot, které se v naší zemi tiskly a šířily pře-

devším v padesátých letech minulého století – za vrcholného stalinismu a gottwaldismu. Ty ani ony vtipy většinou nejsou k smíchu.

DĚLAT SI LEGRACI SAMI ZE SEBE

Lidé, kteří mají dobrý humor, si nezdírká dělájí legraci sami ze sebe – výborným příkladem toho jsou židovské a skotské anekdoty. Humor tak může sloužit odlehčení situace, ale i sblížení a smíření. Smysl pro humor je nejlepší obranou proti fanatismu, vždyť humor učí člověka zvláštní elasticitě v myšlení, která mu umožňuje pochopit i druhé, kteří se od něj v názorech a způsobu myšlení liší. Humor pomáhá člověku vyrovnat se i s obtížnými situacemi – proto také nejlépe kvete mezi utiskovanými a poníženými.

KDY KONČÍ HUMOR

Humor může končit z mnoha důvodů. Ten vnější, kdy má člověk radost z toho, že rozesmává druhé – končí tehdy, když přestane být kořením života a stane se „hlavním jídlem“. Tehdy pře-

stane fungovat. Životní obtíže někdy člověka o humor naprosto připraví. Černý humor bývá mocný, ale ne vždy je vhodné ho projevovat.

Vnitřní humor, kdy má člověk radost ze svých nápadů a „nepatřičných“ myšlenek, končí tehdy, když člověku vyschnou „šťávy“ (humor = latinsky vlhký) a stane se sucharem. Často když člověku dojde vtip, stane se nesnášenlivým.

Určitý humor se ovšem šíří zřejmě především ze snahy druhé urazit a ponížit. Tam, kde humor budí místo smíchu hněv, vlastně přestává být humorem a stává se dráždidlem. Tam, kde se směje mocný bezmocnému, je to odporné.

Moudrá biblická kniha Kazatel nám radí: „je čas se smát a čas plakat“, v Novém zákoně to má podobu ve výzvě „radujte se s radujícími a plačte s plačícími“. Existuje tedy také čas, kdy je vhodné s humorem přestat. Snad je to tehdy, kdy má být člověk s druhým a projevit mu svůj soucit. Tehdy je snad nejlépe si uvědomit to, co nám radí kniha Přísloví (13. kapitola): „Také při smíchu bolívá srdce a na konci radosti bývá žal.“

Smál se, nebo nesmál?

Karolina Sofia Kučerová

Smích má mnoho podob. Bydlí v srdci, rozjasňuje tvář v čisté radosti z bytí, někdy jako plaché světlo proletí očima a usadí se na větví jabloně a jen pro ni večer zpívá. Smích umí být i špinavý, zatížený ošklivostí nedobrych myšlenek, které v zabahněných holínkách přinesl do srdce. Smích je darem čisté radosti, milost zdarma darovaná. Zda člověk chodí s Bohem po výšinách, nebo se pouze brodí nánosem vší světskosti světa, je jen na lidském rozhodnutí.

Lidé si někdy zbytečně kladou otázku, jestli je správné spojovat smích či pláč (jako emoční projev) s výrazem božství či transcendentnem. Myslím, že Bůh tvořil svět v radosti z tvoření, protože věděl, že jeho dílo je velmi dobré. A proto, když sedmý den odpočíval a shlížel na zázrak života, usmíval se. A právě v tomto konejšivém odpočívajícím úsměvu dal člověku nejen vládu, ale především odpovědnost za stvoření. Odpovědnost za to, že budeme společně obý-

vat zemi v čisté radosti dobrého úsměvu, který rozehřívá srdce a dává světlo duši.

Smál se, nebo nesmál? Chvála smíchu v druhém, ztraceném dílu Aristotelovy *Poietiky* je ústředním motivem Ecova románu *Jméno růže*. Smál se Ježíš? Znevažuje smích božství? Naopak. Smích snímá masku přílišné, falešné vážnosti a pomáhá odkrýt tvář pravdy. Evangelisté popisují Ježíše jako velmi lidského, radoval se i truchlil, měl strach a v určitém okamžiku obklopen lidmi, které miloval, se cítil tak zoufale sám. Jeho lidství bylo čisté a darující úsměv. V úsměvu tak spatřuji dokonalost člověka, který nosí radost v srdci.

Ježíš ve svých promluvách ukazoval lidem květiny a ptáky, vše živoucí jako obrazy duše, která všechny své naděje, stesky a radosti vkládá do bezpečí rukou božích. Jednou jsem na cestách potkala něco překrásného. Tančící laň. Mladá laň v bahnitěm kališti v nočním tichu vyskakovala do vzduchu, voda a bahno vystříkávaly do větví jako lesní vodotrysk. Tančila z radosti ze života, spokojená pod temným nebem. Tak temným a tajemným, jako dokáže být život sám. A já si v tu chvíli bytostně uvědomovala neskonalou úctu a vděk za sebe a za stvoření, za život a za všechno, co je čistou dobrotou a nespoutanou radostí, ztělesněnou ve světle smíchu té tančící laně.

**„Tančila z radosti
ze života, spokojená
pod temným nebem.“**
(Foto Steve Hillebrand,
2013, z: [www.commons.
wikimedia.org](http://www.commons.wikimedia.org).)

Tomáš Halík laureátem letošní Templetonovy ceny

Není to tak dávno, co jsme v časopise čtenářům představili Templetonovu cenu¹ jako zajímavé a poměrně prestižní mezinárodní ocenění udělované za obohacení duchovního rozměru lidského bytí. Věnovali jsme jí pozornost v souvislosti s tématem obecných vztahů vědy a víry, ovšem v té době ji ještě nebylo možné nijak spojovat s Českou republikou. Uplynulo několik měsíců a je vše jinak. Pro naši zemi podstatná a zároveň velmi příznivá změna se stala 13. března tohoto roku, kdy najednou všechna česká významná média opakovaně oznamovala, že toto mezinárodní ocenění v roce 2014 obdržel český myslitel, teolog a katolický kněz profesor Tomáš Halík. Převzal jej pak na slavnostním ceremoniálu v Londýně 14. května.

V tu chvíli to jistě byla velká událost nejen pro T. Halíka, českou katolickou církev, ale předpokládám, že i pro převážnou část duchovně založených lidí naší republiky. Vzápětí se toto téma na několik dní dostalo na první strany největších deníků, ve formě rozsáhlých rozhovorů se objevovalo ve velkonákladových časopisech, dostávalo významný prostor ve vysílání televizních stanic. Ovšem nyní již od této zprávy uplynul nějaký čas, který celou záležitost (jak to v naší době informačního přetlaku bývá) odsunul z pozice veřejně diskutované aktuality do zpravodajských archivů – tedy alespoň z pohledu většiny společnosti.

Nicméně je prostředí, kde by zřejmě toto téma nemělo být zcela puštěno ze zřetele – a to je prostředí náboženské. Už jen z toho hlediska, že T. Halík při slavnostním převzetí ceny znovu potvrdil a částečně konkretizoval záměr využít větší část udělené finanční prémie spojené s cenou na zřízení institutu pro mezináboženský a mezikulturní dialog. Určitý praktický přínos tohoto ocenění by se tedy teoreticky

pro českou náboženskou sféru mohl projevat i v budoucnu, a to nejen v oblasti křesťanské, ale snad i v širším pojetí lidského zájmu o spiritualitu. (Tomáš Halík to ostatně zmínil v projevu při přebrání ceny: „*Nyní je třeba se ptát: Jak je možné použít sílu víry k utváření kultury vzájemného respektu, civilizace, v níž různost nebude vnímána jako ohrožení, nýbrž jako možnost vzájemného obohacení? Jaký pokrok v náboženství by měl nastat, abychom se místo strachu ze střetu civilizací mohli těšit z kultury sdílení?*“²) Ovšem také se může docela dobře stát, že zůstane jen u samotného prestižního aktu udělení ceny, bez dalšího významnějšího a dlouhodobějšího dopadu. O určité zhodnocení jsme proto za redakci Tvůrčího života požádali odborníka – významného českého religionistu I. O. Štampacha. Jeho názory si můžete přečíst v rozhovoru na s. 28–30. A protože v tomto časopise nelze vynechat unitářské souvislosti, připojili jsme krátký průzkum názorů dvou unitářských duchovních (s. 31–32).

PROF. TOMÁŠ HALÍK, TEOLOG A ŘÍMSKOKATOLICKÝ KNĚZ

- Narozen 1. června roku 1948.

- Vystudoval sociologii a filozofii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, byl mimo jiné žákem Jana Patočky. V současné době na téže fakultě vyučuje.

- Jako hostující profesor přednášel několik měsíců na anglických univerzitách v Oxfordu (2001) a v Cambridgi (2003).

- Od roku 1990 je prezidentem České křesťanské akademie a rektorem kostela Nejsvětějšího Salvátora, od roku 2004 pak farářem nově zřízené pražské akademické farnosti.

¹ Templetonova cena (Templeton Prize), *Tvůrčí život* 2, 2013, č. 2, s. 33.

² Citováno 20. 5. 2014 z webu Tiskového střediska české biskupské konference: www.tisk.cirkev.cz/z-doma/t-halik-pri-predavani-templetonovy-ceny/.

Tomáš Halík s dr. Johnem Templetonem při přebírání ceny v Londýně 14. května 2014.

(Foto© ČTK/PA/Dominic Lipinski)

- Za komunistického režimu působil v náboženském a kulturním disentu, po roce 1989 se stal jedním z externích poradců tehdejšího českého prezidenta Václava Havla.

- Je autorem mnoha knih, z nichž některé jsou překládány do více než desítky jazyků. Za své literární dílo obdržel řadu ocenění včetně Ceny za nejlepší teologickou knihu Evropy (2011), již se stala publikace *Vzdáleným nablízku* (v anglickém vydání *Patience with God*, v německém *Geduld mit Gott*).

- Papež Jan Pavel II. ho jmenoval poradcem Papežské rady pro dialog s nevěřícími (1990), Benedikt XVI. pak čestným papežským prelátem (2008).

- Orientuje se na mezináboženský dialog a na dialog se „stoupenci sekulárního humanismu”,³ řečeno jeho slovy.

- V roce 2014 se stal prvním českým laureátem Templetonovy ceny, a to za výjimečný přínos pro duchovní rozměr života.

3 Citováno 10. 6. 2014 z webové stránky: www.lidovky.cz/dokument-jak-tomas-halik-podekoval-za-templetonovu-cenu-pki-/nazory.aspx?c=A140313_115528_ln_nazory_rak.

O významu Templetonovy ceny

**Rozhovor
s Ivanem Štampachem**

Doc. Ivan Odilo Štampach (narozen 18. února 1946), religionista a teolog, pracovník katedry religionistiky a filozofie na Fakultě filozofické Univerzity Pardubice, vyučuje také na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy. Působí v redakční radě časopisu Dingir (religionistický časopis o současné náboženské scéně) a ve své odborné práci se věnuje mimo jiné novým náboženským hnutím, ekumenismu a mezináboženskému dialogu, spiritualitě a metodologii religionistiky. Hlásí se k inspiraci dílem Rudolfa Steinera.

Může udělení prestižní Templetonovy ceny Tomáši Halíkovi a fakt, že tato událost byla od letošního března až po oficiální předání v polovině května poměrně dobře a hodně mediálně prezentovaná, nějak pozitivně ovlivnit mínění Čechů (či části Čechů) o náboženství a spiritualitě?

Myslím, že informace o udělení ceny Halíkovi navzdory mediální masáži a navzdory ne zcela výstižnému přirovnávání Templetonovy ceny k Nobelovým cenám značnou většinu českého obyvatelstva míjela. Lidé jsou zahlceni informacemi a zajímají se spíše o to, co se nějak týká jejich života. V době, kdy se začínáme vzpamatovávat z ekonomické deprese, která je projevem vleklé civilizační krize, lidi zajímají spíše šance na to, že získají důstojnější místo v ekonomickém a politickém dění. Zajímá je to, aby se formální uznávání demokratických práv stalo reálnou demokracií. Udělení ceny v aristokratickém a elitářském prostředí je normálnímu českému člověku cizí. Nevzbuzuje to jeho zájem. Kromě toho se náboženství v očích českého člověka při různých příležitostech diskreditovalo. Nevím, co by mohlo změnit mínění o něm, ale udělování cen to zcela jistě není.

Tomáš Halík těsně poté, co bylo zveřejněno, že je letošním laureátem Templetonovy ceny, v několika rozhovorech opakovaně uváděl, že tuto cenu přijímá „nejen jako poctu pro sebe, ale taky pro tuto zemi“.¹ Jak se na to díváte Vy; je to především pocta konkrétní osobnosti a jejímu životnímu dílu, nebo s touto událostí může nějakým přínosným způsobem určitou dobu pracovat třeba podstatná část české náboženské scény a podobně?

K udělování všemožných cen a řádů patří i floskule oceněného, že nepřijímá cenu jen pro sebe. Obvykle slyšíme, že se týká i jeho či jejích spolupracovníků. Tady, jak říkáte, zaznělo, že je to cena pro „tuto zemi“. Netuším, v jakém smyslu by země mohla být oceněna. Nemyslím si, že by udělení ceny mělo vliv na činnost náboženských organizací u nás v Česku. Ti, kdo například v křesťanských církvích věří Ježíši Kristu a berou vážně jeho evangelium, tato nepatrná menšina, tyto ostrůvky duchovní vitality, nepotřebují žádné ceny. A ty, kdo jsou bez víry, bez naděje, duchovně mrtví a fungují víceméně jen jako ideologická opora chřadnoucího systému, žádná cena k životu neprobudí.

Také by mě zajímal Váš názor na to, jak a v čem udělení Templetonovy ceny katolíkovi Tomáši Halíkovi posiluje tradiční církev (katolickou především) a čím třeba i alternativní a novější duchovní směry či individuální spiritualitu. – Mám totiž za to, že jeho dílo oslovuje mimo jiné mnoho lidí, kteří, byť duchovně založení, mají konkrétně ke křesťanským církvím poměrně daleko.

Tomáš Halík patří k těm římským katolíkům, kteří se snaží vyjít vstříc jinak smýšlejícím, ale

¹ Lidové noviny, 14. 3. 2014, s. 4.

mnohé křesťanské církve a náboženské společnosti v naší zemi, jak se zdá, neregistruje. Obávám se, že důležitým měřítkem pro něj je vliv daného směru. Sám jsem byl svědkem obřadu japonských zenových mnichů v římskokatolickém kostele Nejsvětějšího Salvátora, kde Halík slouží pražské akademické farnosti (farnosti složené hlavně ze studentů pražských vysokých škol).

Zenový buddhismus byl ve své době pro některé obyvatele západního světa alternativou ke křesťanství. Zen nežádá, aby člověk uznával nějaká dogmata. Chce po něm, aby praktikoval meditaci. Tato praktičnost a střídmost byla některým lidem naší civilizace sympatická. Opomíjela se však přitom politická a sociální role japonského zenového buddhismu. Vedle japonského aristokratického buddhismu (školy Tendai, Kegon a Šingon) a vedle lidového buddhismu škol Čisté země (např. Džódó šú a Džódó šin šú) byl právě zen ve svém rozhodujícím období náboženstvím vojenské nižší šlechty, samurajů, a byl také ideovou oporou vojenských diktátorů šógunů, kteří Japonsko ovládali v letech 1192–1867. Významné zenové kláštery byly také oporou japonského militaristického režimu, který byl spojencem nacistického Německa za druhé světové války. Významným prostředníkem, který přinesl podněty zenu do Evropy, byl Karlfried Graf von Dürckheim, zaměstnanec nacistického ministerstva zahraničí, který byl pověřen rozvíjet kulturní vztahy Říše s Japonskem. Z toho důvodu bych vůči zenu zaujímal opatrnější postoj.

T. Halík se podle mých informací vyslovil, že peníze, které cena představuje, vloží do nadace. Uvidíme, čemu bude tato nadace sloužit a jak bude podporovat vztahy římských katolíků, ostatních křesťanů, židů, muslimů a dalších náboženství.

Podívejme se nyní prosím mimo naši zemi: Dá se v této souvislosti nějak odhadnout možné mezinárodní zviditelnění České republiky v oblasti duchovní či společenské? (Napadá mě například určité navázání na dílo a někdejší prestiž Václava Havla.) Co byste Vy osobně vyzdvihl jako podstatné při hodnocení této události z nadnárodního pohledu?

Abych byl upřímný, Česko je se svým vztahem k náboženství velmi viditelné a už se dál zviditelňovat nepotřebuje. Je známo jako pravděpodobně nejméně náboženská země současného světa. Václav Havel je znám jako člověk pěstující alternativní formy spirituality. Od roku 1978, kdy se v dokumentu *Sto let československého socialismu* sám označil za socialistu, přes podporu „humanitárního bombardování“ až k okázalému „státnímu“ pohřbu ve svatovítské katedrále prošel složitou životní cestou. Doba nám brzy dopřeje odstup, který umožní u této osobnosti rozlišit přínos a selhání. Poprvé se o zhodnocení duchovního života prvního prezidenta po změně režimu pokusil Martin C. Putna, tehdy ovšem v pozici ředitele Knihovny Václava Havla v publikaci *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*.²

Nemyslím, že by zahraničí zaznamenalo udělení Templetonovy ceny Halíkovi. Jistě mohly o tom být někde krátké zmínky, ale cena je nejednoznačná a málo známá. Prvními dvěma laureáty této ceny byly nepochybně duchovní osobnosti, Matka Tereza (1973), která pečovala se svými sestrami v ulicích Kalkaty o odložené děti a umírající staré a nemocné, a dále bratr Roger (1974), zakladatel protestantské a později ekumenické mnišské komunity v Taizé. Pak přišli na řadu politik, kardinál a zakladatelka římskokatolického laického hnutí. Za zvláštní připomenutí stojí ruský spisovatel Alexandr Solženicyn, který později, po návratu do Ruska, proslul jako stoupenec silného prezidentského systému a silného vlivu pravoslavy na život státu, a americký konzervativní baptistický kazatel Billy Graham. Od osmdesátých let jsou ceny nejčastěji udělovány teologům, kteří jsou zároveň odborníky v některé z přírodních věd (astronomie, fyzika, biologie) a pracují na smíření vědy a dogmatického náboženství.

T. Halík již také zveřejnil záměr zřídit z finanční prémie, která je s cenou udělována, institut pro podporu mezináboženského dialogu a dialogu mezi věřícími a nevěřícími (zjednodušeně řečeno). Hodnotit tento záměr je samozřejmě předčasné, ale dovolím si otázku formulovat jinak: je podle Vaše-

2 Praha: Knihovna Václava Havla 2011.

ho mínění taková instituce v naší republice potřebná, může zaplnit nějaké bílé místo? V čem by mohl teoreticky spočívat do budoucna její přínos? A má například ve světě nějakou obdobu?

Podobné nadace existují. Například Nadace Weltethos iniciovaná římskokatolickým teologem švýcarského původu žijícím v Německu Hansem Küngem. Má své stoupence i u nás. Jejím největším zastáncem je filozof Karel Floss. Jen je otázkou, může-li spirituální aktivita prospět nadaci. Donátor od nadace vždy něco očekává. Má také své ekonomicko-politické zájmy. Křesťané však dluží společnosti tu roli, již v biblických časech plnili proroci, tedy roli sociálně kritickou. A to se těžko činí za peníze mocných a bohatých. Podíváme-li se, kdo na takové ceny a takové nadace přispívá a kdo o jejich rozdělování rozhoduje, jsme na pochybách. Peníze nadační nebo restituční mohou zafinancovat provozní a investiční aktivity, ale nemají co dělat s myslí a srdcem, tedy s duchem člověka.

Templetonova cena i podobné jiné ceny vyžadují od laureáta výjimečné schopnosti a dovednosti. Halík je v tom všem, co taková cena vyžaduje, zcela mimořádně nadaný. Je vysoce nadprůměrně inteligentní, je doma v kulturním kontextu, má oslnivý styl psaných i mluvených textů, má bystrou mysl, postřeh a rychle chápe souvislosti. Má bohatou a rozmanitou životní zkušenost od práce lektora v Institutu pro výchovu vedoucích pracovníků na ministerstvu průmyslu v letech 1975–1984 přes kontakty s disidentským prostředím po církevní zkušenosti a funkce (mimo jiné papežský prelát) a činnost akademickou (profesor Univerzity Karlovy a cambridgeské univerzity). Dokáže být diplomatický, má správné přátele na správných místech. Má mimořádnou schopnost poznat, kdo je postavou klíčovou a kdo je jen „malou rybou“. Proto si myslím, že cena si našla správného adresáta a Halíkovi jsem k jejímu udělení soukromě blahopřál a mohu to zopakovat i zde veřejně.

Co přinese jeho nadace, to dopředu nevím a budu to se zájmem sledovat.

Templetonova cena 2014 – jak ji vnímají unitáři?

Na několik otázek ohledně letošního udělení Templetonovy ceny odpovídali duchovní Luděk Pivoňka (odpovědi pod iniciálami LP) a Petr Samojský (uveden iniciálami PS).

Je pro Vás osobně každoroční udělování Templetonovy ceny nějak významné, zajímavé, sledujete ho?

LP: Musím se přiznat, že tuto cenu jsem zaregistroval až v souvislosti s jejím udělením profesoru Tomáši Halíkovi. Když jsem se dozvěděl, jaký je smysl tohoto ocenění, trochu jsem se zastýděl, že o ní prakticky nic nevím. To, že podporuje pokrok ve výzkumu a objevech týkajících se duchovních skutečností, je pro mne velmi cenné. Sám si přeji totéž.

PS: Udělování Templetonovy ceny sleduji více než udělování jiných cen; z pochopitelných důvodů je pro svět významnější než například udělování Zlatého slavíka. I když musím uznat, že vlivem reklamy ke mně informace o Zlatém slavíkovi přicházejí intenzivněji, což nevíám. Templetonovu cenu každopádně považuji za velmi důležitou, již jen kontext a důvody jejího založení jsou zajímavé. Nezapomeňme ani na skutečnost, že v roce 1980 obdržel Templetonovu cenu americký unitář Ralph Wendell Burhoe, profesor na unitářském semináři Meadville Lombard v Chicagu, kde také založil Centrum pro pokročilá studia v náboženství a vědě, a v roce 1985 další unitář, tentokrát z Velké Británie, oxfordský profesor Alistér Hardy, zakladatel Centra pro výzkum náboženské zkušenosti.

Považujete udělení tohoto ocenění v roce 2014 Tomáši Halíkovi za důležité pro českou společnost?

LP: Bohužel mám pocit, že toto ocenění pro českou společnost bude znamenat jen velmi málo. Veřejnost se v České republice o náboženství spíše nezajímá, takže tato „Nobelova cena“ za spiritualitu zůstane asi nepovšimnuta. Myslím, že Tomáš Halík bude více vidět a slyšet pře-

devším v zahraničí, podobně jako tomu bylo u prezidenta Havla. My Češi prostě neradi chválíme a zvláště ne katolické duchovní.

PS: Zajímavé bylo sledovat nejrůznější názory vzápětí po udělení ceny, od pozitivních po negativní, od přitakání po konspirační teorie. Osobně nemám pochyb, že pro českou společnost má udělení Templetonovy ceny Tomáši Halíkovi velký význam. Je to připomenutí, že i v našem malém českém prostředí jsou lidé světového formátu, jejichž životní úsilí přesahuje hranice, je to doklad, že i naše kultura dává příležitosti růstu velkých osobností, je to inspirace, že být aktivní a snažit se přispět světu má smysl bez ohledu na pomlouvače, kritiky a podrazáky.

Využili jste tuto událost z pozice duchovního nějakým způsobem pro unitářství (například v rámci promluvy, zamyšlení a podobně)? Může být podle Vás Halíkova práce na poli mezináboženského dialogu a dialogu s nevěřícími pro unitářství nějakým způsobem inspirativní, nebo se Vám spíše zdá její jasně křesťanská linie k unitářství nepřenositelná?

LP: Já sám osobně rád čtu knihy Tomáše Halíka a nacházím v nich mnoho originálních myšlenek, které jsou pro mne skutečně inspirativní. Občas i některé používám při svých promluvách. Například si rád připomínám jeho tvrzení, že česká společnost není ateistická, ale apateistická, což znamená, že je vůči náboženství zcela lhostejná, takže u nás mluvit s lidmi o náboženství je podobné jako mluvit s nimi o pravěkých nástrojích doby kamenné a domnívat se, že to bude jedinečné téma pro facebookovou komunikaci. Přesto si myslím, že náboženství bude v budoucnu více viditelné. Aby se však nestá-

lo prokletím, je nutné podporovat dialog mezi náboženstvími ve smyslu jejich lepšího vzájemného pochopení. Mír mezi národy a státy nenastane bez míru mezi náboženstvími. Proto je nutné podporovat jejich liberální formy, které jsou schopny mezi sebou vést otevřený a přátelský dialog. Náboženský fundamentalismus je však bohužel v současné době více vidět, přesto věřím, že tato varianta duchovního života nebude mít poslední slovo. Bylo by skvělé a jedinečné, kdyby právě nositelé Templetonovy ceny mohli pomoci viditelným a hmatatelným způsobem ke zlepšení této situace. Určitě bych to přál i Tomáši Halíkovi u nás.

PS: Jestli dobře počítám, tak tato otázka se skládá rovnou ze tří podotázek. Na tu první odpovím, že ne, zatím jsem události udělení Templetonovy ceny Tomáši Halíkovi nevyužil. K druhé podotázce bych řekl, že Halíkova ekumenická práce (či spíše mezináboženská práce) může a měla by být inspirativní jak pro běžného unitáře, tak tím spíš pro unitářské duchovní. Svou angažovaností, iniciativou, osobní zvědavostí, schopností dialogu i akademickým rozhledem a profesní úrovní skýtá velký příklad hodný následování. A k třetí podotázce – pro Halíka je jeho křesťanské ideové vymezení samozřejmě v mnoha ohledech usměrňující,

nicméně každý člověk má nějaký rámec světového názoru, ze kterého vychází a jehož hranice musí protínat, pokud chce být s druhými v aktivním dialogu. Ten je pak nedílnou součástí osobní identity, se kterou je v dialogu na obou stranách nutno počítat, a toto je princip, který je univerzálně platný u každého, vždy a všude ve světě.

Je nějaká osobnost, které byste přál Templetonovu cenu?

LP: V českém prostředí tuto bych cenu přál také religionistovi Ivanu Štampachovi, který se také aktivně angažuje v mezináboženském dialogu a je velmi otevřeným a tolerantním člověkem.

PS: Podle mého subjektivního vnímání bych mohl jmenovat dlouhou řadu jmen osobností nejrůznějších oborů, které tak či onak měly či mají co do činění s náboženstvím a spiritualitou, mrzí mne, že ji „nestihl“ dostat například Václav Havel. A pak ve skrytu duše bych si moc přál, aby Templetonovu cenu dostal kterýkoliv z českých unitářských duchovních, protože by to znamenalo, že svým působením dokázal něco významného pro lidskou společnost, přesáhl meze svého lokálního působení a sebestřednost svého života.

Jak jsme v Brně začínali

Jarmila Plotěná

Objev dvou ručně psaných knih nazvaných *Zápisy o schůzích a pořady duchovních shromáždění Náboženské společnosti českých unitářů v Brně* pro nás představuje cenný zdroj informací o počátcích činnosti brněnských unitářů. Tyto dvě ručně psané kroniky přinášejí zprávy o jednotlivých schůzích a shromážděních včetně obsahu promluv a významných událostí brněnských unitářů.

První kronika, označená Z-I., má sto padesát tři popsaných, číslovaných stran. První zápis je datován 8. listopadu 1939 a poslední 24. listopadu 1945, přičemž v kronice bylo (již při jejím nalezení) vloženo šestnáct číslovaných listů, psaných pouze po jedné straně a to výrazně jiným rukopisem než vlastní texty obou kronik. Těchto šestnáct stran zřejmě nejstaršího zápisu zmiňuje návštěvu Dr. Norberta F. Čapka s manželkou v Brně roku 1921, kde svým přátelům oznámil, „že má v úmyslu započítí v osvobozené vlasti novou práci náboženskou na základě svých poznatků a zkušeností poslední doby“. Text na těchto volně vložených listech končí 8. květnem 1937, kdy se sešla ustavující poradní schůze brněnských unitářů (další zápisy jsou až od 8. 11. 1939). Druhá kronika, označená Z-II., obsahuje sto devadesát sedm číslovaných a popsaných stran. První zápis je ze 30. listopadu 1945, navazuje tedy na zápisy z první kroniky, a kniha končí 29. říjnem 1951. Rukopis v kronikách se střídá, zřejmě se měnili zapisovatelé.

Můžeme si představit, jak zajímavé a mnohdy i napínavé je čtení těchto textů, neboť vydávají svědectví o proměnlivých a pohnutých časech – o dvacátých letech velikého nadšení a pokrokového smýšlení v nově vzniklé republice, o úzkostné době nacistické okupace, o válečných letech plných ztrát, ale i nadějí po vytoženém konci války, o složitých posledních rocích čtyřicátých let a počátku těžkých let padesátých. Jak a čím žili naši předchůdci, brněnští unitáři? Není možné se ani zdaleka zmínit o všem, co by nás mohlo zajímat i poučit. Žád-

ný článek nemůže nahradit vlastní pročítání zápisů, přesto chci uvést alespoň některé závažné momenty z naší počáteční historie.

Již zmíněný nejstarší zápis připomíná vlastní založení Společnosti svobodného bratrství. Neznámý pisatel tyto počátky charakterizuje slovy: „Dr. N. F. Čapek procestoval celou republiku, studoval všechny náboženské směry své vlasti, navazoval styky s vůdci a představiteli náboženských hnutí. V roce 1922 založil v Praze etickou společnost ‚svobodné bratrství‘, v níž soustředil ponejvíce lidi svobodomyšlné i nábožensky lhostejné. Dovedl si najít pro svou blahodárnou činnost spolupracovníky. Jedním z nejvýznačnějších byl prof. Dr. Kunstovný, který po určité době svým vyhraněným názorem udával svobodnému bratrství volnomyšlenkářský směr.“¹

„Dr. Čapek poznal, že by nebylo ku prospěchu tohoto etického hnutí, kdyby se neslo pouze tímto směrem a včas uvedl svobodné bratrství na potřebnou dráhu náboženského vývoje. A jak se svobodné bratrství rozrůstalo do šířky, Dr. Čapek dovedl nenápadným způsobem jeho náboženské snažení přiměřeně prohlubovati. Od školního učení vede své žáky ku praktickému použití nových poznatků pro každodenní život. Mnoho orthodoxních volnomyšlenkářů odchází, ale oproti tomu přichází do svobodného bratrství množství nových lidí toužících po pravdě a po lepší náplni života.“ Dále text popisuje Čapkovo působení v Praze a připomíná, že „kromě své přednáškové a literární činnosti

1 Archiv OUB, Kroniky, volné listy, s. 1.

Bratr Julius Ventruba na Květinové slavnosti v Brně. (Foto archiv OUB.)

v Praze a jiných českých městech, Dr. Čapek dojížděl každoročně na Moravu do Brna, Olomouce a Mor. Ostravy, kde konal veřejné přednášky a šířil poznatky svého pokrokového náboženství². A dále: „V roce 1926 vyslal br. Dr. Čapek dceru Bohdanu a jejího snoubence br. Karla Hašpla do Ameriky, kde s úspěchem studovali na Kalifornské universitě unitářské bohosloví a kde se dali oddat...“ Dále text připomíná přijetí Ústavy unitářů československých, která byla schválena 30. června 1930. „Českoslovenští unitáři se tím stali náboženskou společností v zemi české a moravskoslezské státem uznanou, a tím postavenou na roveň všech dosavadních církví ve smyslu 2§ zák. ze dne 20. května 1874 č. 68 ř. z.“²

„Prvními zakládajícími členy v Brně byli Jan a Anežka Vitouchovi, kteří vydatně pomáhali br. Dr. Čapkovi v jeho práci na Moravě. Ve středu 5. listopadu 1930 o ½ 20 hod. ve velké dvoraně

Besedního domu v Brně přednáší br. Dr. Čapek více než 600 posluchačům na téma Zdraví a víra... Přítomen byl též br. Dr. K. Hašpl.³

„Ve čtvrtek 19. listopadu 1930 o 19 hod. v zasedací síni Živnostenské rady v Brně přednáší br. Dr. Čapek pro stoupence svobodného bratrství a odběratele časopisu Cesty a cíle. Přednáška, jejíž název [byl] Principy svobodného bratrství a úspěšný život, byla velmi cenná a po ukončení žádali posluchači, aby řečník ještě pokračoval. Br. Dr. Čapek pak ještě v krátkém doslovu naznačil směr a cíle unitářů.“ Dne 27. listopadu 1930 se přihlásili za členy Antonín a Zdenka Vadurovi se čtyřmi nezletilými dětmi. Dr. Čapek pak přednášel v divadelní dvoraně Husova sboru za účasti více než čtyř set osob na téma Co je unitářství? Přednášky se zúčastnili ve velkém počtu také členové Církve československé husitské. Dne 11. prosince uspořádal Dr. Čapek psy-

2 Archiv OUB, Kroniky, volné listy, s. 1–3.

3 Tamtéž, s. 3n.

chologický kurz pro členy svobodného bratrství v klubovně YWCA na Dominikánském náměstí, kde předvedl osobně „dechové cviky, hlavně relaxaci a poukázal na důležitost uvolňování pro praktickou potřebu života“. A dále: „Naučil nás několik písní. Doporučil nám, abychom se týdně scházeli ku zpěvu, čtení a rozhovorům o našich ideích a naznačil nám, jak máme takové schůzky pořádat.“

Novoročním přípisem byl br. A. Vaďura přijat za zakládajícího člena československých unitářů a pozván na shromáždění zakládajících členů do Radiopaláce na pražských Vinohradech – Fochova tř. 62 (10. dubna 1931).⁴

Samostatnou činnost zahájili brněnští unitáři v neděli 2. ledna 1931 přednáškou ses. M. Obdržálkové z Uherského Ostrohu na téma Co hledáme v náboženství dnešní doby? Ve čtvrtek 13. 1. v klubovně YWCA přednášel br. Vaďura O potřebě dobré nálady. Zápis poznamenává, že „řečníku, který na počátku své přednášky ve zvláštní náladě nebyl, podařilo se během řeči vytvořit tak dobrou náladu, že si přítomní přáli takových večerů více“.⁵ Další témata přednášek byla: O zákonech odvahy, Vliv sugescí na zdraví, kde br. Vaďura zdůraznil, že je „každé dobré předsevzetí prospěšnou autosugescí pro změnu charakteru člověka, dobrá nálada a čistá mysl nejmocnější sugescí pro udržení zdraví jedince i národa“. Dne 21. února v klubovně YWCA přednášel br. Zezulka o užítku z náboženství a mimo jiné vysvětlil, jaký užitek mu přineslo žité náboženství, které v životě uskutečňoval. „Teprve náboženství jej učinilo opravdovým člověkem.“⁶ Dne 29. března přednášel br. Karel Hašpl na téma Duch Ameriky a 14. dubna 1931 o léčení nemocné duše. Dále je v zápisech zdůrazněna přednáška br. Vaďury O uklidnění: „... jeden dosáhne klid hlubokým dechem, jiný odchodem do přírody, jiný změnou svého myšlení. Všem těmto cestám musí bezpodmínečně předcházet uvolnění (relaxace)“.⁷ Dne 28. dubna přednášla ses. Svatava Konečná na téma Věda

a víra: „Je to právě unitářství, jež uvádí vědu a víru v soulad.“ V úterý 5. května 1931 přednášel br. Jul. Ventruba o psychologii úspěchu a 12. května ses. Marie Mlčochová na téma spánek a nespavost. Dne 19. května byl hostem br. Žižka z Prahy s promluvou Tažení proti smrti a 24. listopadu 1932 ve dvoraně YWCA přednášel sám N. F. Čapek na téma Co věří unitáři?⁸ A 25. listopadu měl tamtéž dr. Čapek přednášku z lidoznalství (typologie) nazvanou Jak poznáme inteligenci člověka z jeho tváře? Po otevření unitářského Ústředí v Karlově ulici 8 v Praze již neměl dr. Čapek čas jezdit na Moravu, ale přijel na rozloučení s br. Vitouchem 27. března 1933 a měl promluvu na jeho pohřbu žehem v brněnském krematoriu. U přítomných vzbudil velký zájem o unitářské náboženství, ale jak je poznamenáno v zápisech: „škoda, že nebylo možno této příležitosti pro naše snahy využít“. V roce 1934 dr. Čapek na Moravě nebyl „pro velké starosti a odjezd br. Hašpla do Ameriky“.⁹

Zápisy pokračují až 24. březnem 1936 poznámkou o dvou Čapkových brněnských přednáškách – Zdraví a sugescie a na druhý den ve dvoraně německé měšťanské školy na Husově třídě na téma Záhada tibetských mágů. Další den pořádal „psychotechnické porady“ a dne 15. května přednášel v Kyjově na téma Neviditelný svět kolem nás a jeho vlivy. Následující den měl pak tutéž přednášku v Bzenci.

V neděli 17. května ráno pořádali brněnští unitáři zřejmě svůj první společný výlet, jelo se na Babu u Ivančic. Výletu se zúčastnilo čtyřicet sedm osob včetně manželů Čapkových. Na výletě hrál kapelník br. Vitouch „se sborem tamburášů“. Odpoledne se konalo shromáždění v přírodě a v pondělí poté přednášel dr. Čapek o neviditelném světě kolem nás. Zde je v zápisech poprvé uvedeno jméno prof. Šíra, s nímž se Čapek seznámil „a projevil naději, že prof. Šír bude s námi v Brně spolupracovat“. Šír se stal později prvním brněnským unitářským duchovním.

4 Tamtéž, s. 3–5.

5 Tamtéž, s. 5.

6 Tamtéž, s. 6.

7 Tamtéž, s. 7.

8 Stručný obsah této přednášky lze nalézt v: N. F. Čapek, Co věří unitáři, *Cesty a cíle* 5, 1927, s. 151–155.

9 Archiv OUB, Kroniky, volné listy, s. 12–13.

Výlet brněnských unitářů s N. F. Čapkem, květen 1936. (Foto archiv OUB.)

V sobotu 17. dubna 1937 přednášel ve velké dvoraně Živnostenské rady Veveří 5 dr. Čapek na ožehavé téma Proč náboženství nezajistilo světu mír? V neděli 18. dubna bylo tamtéž duchovní shromáždění s Čapkovou promluvou Poměr unitářství ku křesťanskému dogmatismu a v pondělí v téže místnosti jeho přednáška Vliv sugesce a autosugesce na zdraví. Podle zápisů „tyto 3 přednášky br. Dr. Čapka měly tak velký ohlas, že se místní členové hnutí unitářského rozhodli utvořit místní skupinu se samostatným představenstvím a o této otázce s br. Dr. Čapkem jednali. Br. Dr. Čapek vyjádřil nad tímto rozhodnutím velkou radost a slíbil, že pražské ústředí bude Brno, jak jen bude možno, ve všech snahách podporovat“. Prof. Ladislav Šír se přihlásil za člena a „projevil ochotu s námi spolupracovat. Navrhli jsme pražskému ústředí, aby byl jmenován duchovním v Brně“.¹⁰

A dále: „Br. Dr. Čapek nám zaslal adresy organizovaných unitářů brněnských, jichž bylo v té době 15. Ve čtvrtek 7. května 1937 dojednali jsme v bytě sestry Tenyglové, za přítom-

nosti br. prof. Lad. Šíra, že svoláme ustanovující schůzi českých unitářů v Brně, [...] k tomuto rozhodnutí vedlo nás přesvědčení, že jedině unitářství je náboženství, které nám dá možnost duchovního rozvoje a umožní nám vésti své děti náboženskou cestou k lepšímu životu, k poznávání Tvůrce a ke spolupráci s Ním pro blaho národa. V Brně 8. května 1937.“

Následuje zpráva o založení místní skupiny unitářů v Brně: „V pondělí 10. května 1937 o ½ 20 hod. sešlo se nás šest členů čsl. unitářů v Brně, v klubovně hotelu Passage, abychom se uradili o tom, jak započítí unitářskou duchovní práci. Schůzi zahájil svolavatel br. Ant. Vaďura. Stručně nastínil účel schůze a požádal br. prof. L. Šíra, aby se ujal řízení schůze. Prof. Šír zdůraznil, že je třeba duchovního prohlubování [...] Br. Dominik namítá, že není vhodná doba pro náboženské pobožnostkářství, máme prý pěstovat laickou morálku a nemáme používat slova Bůh.“

Br. Šír správně uvádí, že volná myšlenka učí laické morálce, MY VŠAK CHCEME A POTŘEBUJEME VÍC, NÁM NESTAČÍ LAICKÁ MORÁLKA, MY TOUŽÍME PO PRAVÉM DUCHOVNÍM

10 Archiv OUB, Kroniky, volné listy, s. 14.

ŽIVOTĚ A ZA PÁNABOHA SE NESTYDÍME. Sestra Tenygllová lituje, že jede přes léto ven a navrhuje, abychom vše řádně připravili a po prázdninách započali intenzivní činnost. Sestra Vaďurová doporučuje dětské nedělní školy, jak je před léty začala Teosofická jednota, a o které byl velký zájem.

Nato byly následovně rozděleny funkce ve smyslu přípravného výboru:

br. prof. L. Šír duchovním,

ses. M. Tenygllová předsedkyní místního představenstva,

br. Julius Ventruba místopředsedou, ses. Vaďurová zapisovatelkou,

br. Ant. Vaďura jednatelem, ses. Ventrubová a Vitouchová náhradnicemi. Ustavující poradní schůze byla o ½ 22 hod. skončena.¹¹

Tímto zápisem text na volných listech končí a první záznam vázané kroniky zastihuje brněnské unitáře až ve smutném roce 1939, kdy byla předsedkyní již ses. Magdalena Doležalová (1886–1984). Zápis ze členské schůze konané ve středu 8. listopadu 1939 u Vaďurů (Úvoz č. 39) za přítomnosti ses. Doležalové, Vaďurové, Ventrubové, Vitouchové a br. Doležala, Vaďury, Vobeckého, Korandy a dr. Sekota se týká porady o příští činnosti. „Br. Šír se omlouvá dopisem a oznamuje, že je sám příliš zaměstnan, téměř vyčerpan. V nynější neklidné době nedoporučuje vůbec zahájení jakékoliv činnosti. Br. Dr. Sekot nesdílí toto stanovisko, praví, že je nutné, abychom se časem scházeli, a projevuje ochotu, že by se duchovního vedení ujal sám [...] Jeho ochota byla přítomnými radostně přijata. Při krátké debatě bylo dáno najevo, že právě v nynější těžké době potřebujeme duchovní posilu.“¹² Členové se dohodli, že pravidelná shromáždění se budou konat vždy první středu v měsíci. První schůzka bude u manželů Ventrubových, Uhrova 27. (Br. Doležal to měl napsat dr. Sekotovi a dr. Korejsovi do Ivančic). Zapisovatelem byl zvolen br. Koranda.

Druhý zápis je z výborové schůze ze čtvrtka 1. února 1940 u Doležalů (bydleli v Králově Poli). Zúčastnili se jí ses. Doležalová, Ventrubová a br. Doležal, Ventruba, Vobecký a Koranda.

„Br. Šír oznámil, že nemá chuti se scházet.“ Dále se dočítáme, že br. Vobecký se vyjádřil, že nedostatkem je, že zde nemáme duchovního vůdce. Abychom se snad neodchylovali od unitářských zásad, byl přijat návrh, abychom pozvali z Prahy jednoho unitářského duchovního, který by nám poradil a naši činnost blíže určil. V pokladně máme podle stavu ze dne 31. prosince 1938 K. 287.60. Z těchto věnujeme potřebnou částku jako příspěvek na cestu bratra duchovního z Prahy, zbytek se uloží s nově vybranými členskými příspěvky [...] Br. Korandovi bylo uloženo, aby zapisoval nejen členské a výborové schůze, nýbrž i pořady našich shromáždění.“¹³

První takový zápis pochází z 25. listopadu 1939 (!), zápisy byly tedy doplněny zpětně, a dovídáme se, že například ještě 6. prosince 1939 měl prof. Šír „meditaci ze slov Thákurových, pak krásnou přednášku o zásadách unitářských“.¹⁴

Na základě rozhodnutí z 1. února byli na sobotu 17. 2. pozváni br. dr. K. Hašpl a tajemník br. Rubeš z Prahy. Dr. Hašpl měl toho dne přednášku v místnosti YWCA na téma Může člověk poznávat Boha? Pronájem místnosti stál tehdy 30 korun, bylo rozesláno přes dvě stě třicet rozmnožených pozvánek a režijní příspěvek byl dvě koruny. Účastníkům byly rozdány informační brožurky o unitářství. Večer se sešla schůze u Vaďurů, kde „byl přečten dopis br. Šíra, v němž oznamuje, že skládá funkci duchovního a vystupuje z představenstva. V debatě, která následovala, pravil br. Hašpl, že domnělé obavy br. Šíra jsou zbytečné. My jsme státem uznaná náboženská společnost, což je též v praxi všemi úřady dodržováno, neboť náboženské úkony nebyly ještě nikdy zrušeny. Vždyť mají dovoleno scházeti se ke svým náboženským úkonům i židé. Není tak prosté položit tuto funkci, neboť jsou zde úřady, které s funkcí duchovního br. Šíra dosud počítaly. – Jinak chápe, že je to úloha dosti obtížná a pro br. Šíra, který je jinak hodně zaneprázdněn, i na zdraví poněkud omezen, i dosti nesnadná, Br. Hašpl si s br. Šírem o tom ještě pohovoří.

11 Tamtéž, s. 15n.

12 Archiv OUB, Kroniky, Kronika Z–I., s. 3.

13 Tamtéž, s. 4n.

14 Tamtéž, s. 6.

Magdalena Doležalová (1886–1984), předsedkyně brněnské obce od roku 1939.
(Foto archiv OUB.)

Bylo by jistě výhodné, kdybychom zde místního duchovního měli, abychom při úvodu dítěte, svatbě neb pohřbu nebyli odkázáni na Prahu. Br. Hašpl se zmínil krátce o dosti těžkých úkolech duchovního. Ten musí být vzdělán, aby viděl kousek dál než ostatní, ale na druhé straně zase tak pokorný, aby se mohl učit i od dítěte. Ale i tak musí býti připraven na zklamání a nepochopení. Každá velká myšlenka se rodí z bolesti. Naše tvůrčí náboženství stojí za to, abychom pro ně pracovali¹⁵. Poté uvedl příklad jednoho bratra, který prošel velkým utrpením a v situacích, kdy se ostatní hroutili, on pomocí relaxací „a uvědoměním si své věčné podstaty byl úplně klidný a ještě přibral na váze. Když se jej tázali, jak je to možné, pravil: „Já jsem unitář“. Uvědomil si, že je člověk, že nikdo není víc, že utrpení je jen dočasné. Stanovisko unitářské je krásné. Nechat se vésti předními duchy, ale zároveň vésti jiné. Když nebudeme mít duchovního, doporučuje, abychom se scházeli sami a vedli vždy střídavě. Každý z nás může něco říci ze zkušenosti, z četby neb pod. Mluvíme-li o věcech, které nás povznášejí, stáváme se lepšími a to je vlastně smysl bohoslužby. Bohu nemůžeme

sloužit než životem. Naše náboženství není jen pro neděli, ale pro všední den, pro rodinu, pro soukromý život, i když nás nikdo nevidí¹⁶.

Přítomní se domnívali, „že br. Šír se snad znechutil proto, že mu bylo dáno mírně najevo, že pathos, kterého užívá, je strojený a neodpovídá pojmu některých členů o přirozeném pokrokovém náboženství. Br. Vaďura sice říká, že jemu by pathos nevadil, ale v zájmu všech chtěl najít střední cestu, aby nám byl br. Šír zachován, protože jeho přednášky byly skutečně hodnotné a hluboké (dále br. Dr. Hašpl o mystice v unitářství)“¹⁷.

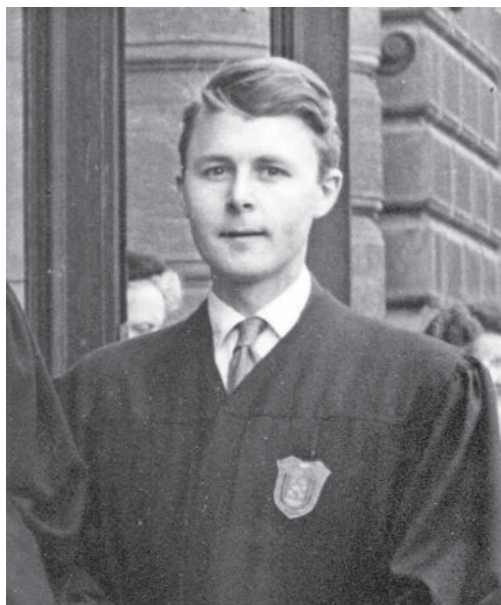
Dne 8. března 1940 byly u Doležalů připomínány narozeniny T. G. Masaryka, jeho smysl pro praktické náboženství a jeho chápání ženské otázky. Br. Vaďura při té příležitosti četl ukázkou z *Ideálů humanitních*. Jindy si brněnští unitáři zase připomínali myšlenky J. A. Komenského a podobně. V neděli 31. března 1940 se v jedenáct hodin dopoledne konala v místnosti YWCA první unitářská svatba v Brně¹⁸. Novomanželi byli Vlad. Vaďura a Anička Augustinová a obřadu se zúčastnilo asi třicet lidí.

¹⁶ Tamtéž, s. 10n.

¹⁷ Tamtéž, s. 11n.

¹⁸ Tamtéž, s. 18.

¹⁵ Archiv OUB, Kroniky, Kronika Z–I., s. 9n.

Duchovní Drahomil Špale (1932–1957), velká osobnost brněnského unitářství, bohužel zemřel záhy po dokončení vysokoškolských studií. (Foto archiv OUB.)

Toto stručné nahlédnutí do kronik mapujících začátky brněnských unitářů jsem se rozhodla zakončit připomínkou shromáždění, které se konalo 4. dubna 1940 u Doležalů. Bylo zde čteno heslo „z breviáře od Solara:

*Po bouři sluníčko, vydrž a dočkáš se,
po poušti háj, bude zas líp.
po pátku svátek je,
po lednu máj.
Neztrácej náladu,
neztrácej vtip.¹⁹*

Také brněnští unitáři se dočkali osvobození a konce války, ale to již začala „další kapitola“ naší činnosti. Ještě jako dovětek připojme informaci, že dne 19. září 1944²⁰ do Brna přijel a začal zde aktivně působit br. Miloš Mikota, asi nejvýznamnější postava v historii naší obce.

Duchovní Miloš Mikota (1919–2010). Působil v Brně od roku 1946. (Foto archiv OUB.)

19 Tamtéž, s. 124.

20 Tamtéž, s. 160.

Co byla unitářská nedělní škola?

Nedělní škola¹ existovala v Unitarii prakticky od samotného založení Náboženské společnosti českých unitářů v roce 1930 (a fungovala vlastně již dříve i ve Společnosti svobodného bratrství, byť tehdy se ještě nejednalo o státem registrovanou náboženskou společnost). Ovšem poněkud se lišila od podobných aktivit známých například z křesťanských církví, v nichž tvořilo ve stejné době základní náplň hlavně seznámení se s daným náboženstvím. V Unitarii bylo poslání této školy od počátku širší a obecnější. Její hlavní účel snad nejlépe vystihne následující úryvek z archivní zprávy. Uvádí se v něm mimo jiné, že smyslem práce učitelů unitářské nedělní školy je: „vychovávat nového člověka, poskytovat mu podle svých schopností nové informace, snažit se dát mu nové podněty, poskytovat mu nové zážitky a předávat mu některé vědomosti, jimiž by mohl obohatit svůj život“.² To neznamena, že by děti v unitářských nedělních školách nebyly seznamovány s unitářskými myšlenkami – část činnosti byla samozřejmě věnována i tomuto důležitému aspektu, minimálně proto, že se jednalo o zásadní investici vkládanou do případné budoucí členské základny. Nicméně dělo se tak až u větších dětí, a to formou přednášek, u starších spojených i s diskusí. Zároveň však nedělní škola plnila další, neméně podstatné cíle. Dnes bychom je nejspíš označili jako rozvíjení morálky, obecné vzdělanosti i volnočasových aktivit (především dětské kreativity, zručnosti, vztahu k přírodě a podobně). A v neposlední řadě zajišťovala nedělní škola také hodnotný a věkově adekvátní program pro děti rodičů, kteří chtěli navštívit přednášky v Unitarii.

V dalším textu se pokusím podrobněji přiblížit fungování nedělní školy na příkladu pražské Unitarie, a to zhruba v době, kdy jí prošla Jaroslava Dittrichová, která na ni vzpomíná v následujícím článku.³ (J. Dittrichová, tehdy ještě Macháčková, navštěvovala nedělní školu jako dítě a později v ní působila i jako jedna z vyučujících.)

Nedělní škola v pražské Unitarii bývala rozdělena na tři základní skupiny dětí podle věku (jednotlivé „třídy“ pak byly označovány jako kroužky):

1. Předškolní děti, od tří do pěti let.⁴ Tyto děti nebyly rozdělovány do dalších kroužků a scházely se společně.

2. Věková kategorie šesti až třináctiletých dětí, což byla hlavní a nejpočetnější kategorie nedělní školy. Ta se dále dělila do osmi kroužků podle klasických školních ročníků.

3. Věková kategorie dětí nad třináct let. Ani tato skupina již nebyla dále dělena a navštěvovaly ji děti před tím, než případně vstoupily do unitářské mládeže.⁵ Právě tuto skupinu vedla v letech 1947–1951 Jaroslava Macháčková, dnes Dittrichová. A jelikož činnosti tohoto kroužku se týká podstatná část jejích vzpomínek, nebude od věci popsat jej podrobněji.

Děti z této skupiny si rády říkaly „mládež“ nebo také „kroužek mládeže“, aby se odlišily od kroužků určených pro nižší věkové kategorie, a také jsou tak označovány i v některých archivních dokumentech. Ovšem nemělo to nic společného s organizovanou Mládeží českých unitářů, byl to opravdu ještě kroužek nedělní školy. Jeho nedělní program trval zhruba od devíti hodin do půl dvanácté a skládal se ze dvou bloků.

První hodina a půl byla věnována řeckněme obecnému vzdělávání: například v roce 1949 absolvovaly děti z tohoto kroužku poměrně obsáhlý cyklus přednášek *V co věří unitáři – sebevýchova – osobnost*, proložený pak jednotlivými přednáškami z nejrůznějších oborů

1 Není-li uvedeno jinak nebo konkrétněji, pocházejí v článku zmiňované informace z Archivu NSČU, kart. 18, jehož částí jsou dokumenty k činnosti nedělní školy v letech 1942–1951.

2 Archiv NSČU, kart. 18, Zpráva o činnosti nedělní školy NSČU v r. 1950, s. 3.

3 V Archivu NSČU jsou podrobnější prameny týkající se nedělní školy dochovány zhruba k letům 1942–1945 a poté 1948–1951.

4 O ještě menší děti bylo postaráno v takzvaných batolátkách.

5 Přesný název byl Mládež českých unitářů.

lidské činnosti. V roce 1950 měly hned dva nekolidující cykly – *Vývoj společnosti* a *Dnešní společnost*, v jejichž rámci jim přednášel často i ústřední duchovní Karel Hašpl. Přednášky z těchto cyklů byly opět poměrně pravidelně prostrádané rozmanitými vzdělávacími programy k tématům, jež děti konkrétně zajímala a na jejichž výběru (i přípravě náplně) se samy aktivně podílely. Jednalo se o promítání a přednášky k dějinám filmu (jedno z témat bylo například *Filmy s V. Burianem*), debaty k principům unitářství, program věnovaný Bedřichu Smetanovi, přednášky o hypnóze a spiritismu a podobně.

Poté následovala ještě jedna společná hodina, v níž tyto děti buď secvičovaly svůj vlastní program pro společné akce nedělní školy (často divadelní či loutková představení, přípravy pásem k nejruznějším výročím, například k počtům T. G. Masaryka), nebo měly opět speciální přednášky (namátkou opakovaně k vývoji medicíny, dějinám umění, znalostem přírody, ale například i o prostředí v továrnách). Nedílnou součástí jejich činnosti bylo také pomáhat s organizací akcí pro mladší děti – členové tohoto kroužku se ujímali pořadatelské služby a zajištění šatny na akcích nedělní školy, úklidu sálu po akcích, asistovali u provozu loutkového divadla včetně oprav loutek, pomáhali s péčí o mladší při výletech a podobně.

Děti z nejstaršího kroužku společně s mladší také někdy po oficiálním skončení mimořádných akcí, například besídek, ještě zůstávaly v sále a mívaly vlastní volný program – jen samy pro sebe.

Nedělní škola začínala ve shodě s klasickou školou v září a probíhala zhruba do května či začátku června. Poté nastaly prázdniny a do dalšího ročníku byly děti zvány vždy oficiálním dopisem z Unitarie rozesílaným v první polovině září. Za války navštěvovalo nedělní školu každoročně okolo sta dětí,⁶ v poválečné době bylo pravidelně pro každý školní rok zapsáno přes dvě stě dětí, přičemž nedělní shromáždění navštěvovalo v průměru mezi devadesáti až sto třiceti dětmi.

6 Například v září 1943 jich bylo do nového školního roku zapsáno rovných sto. Archiv NSČU, kart. 18, Kronika nedělní školy NSČU.

Z dnešního pohledu může být zajímavá informace o náboženské příslušnosti zapsaných dětí. K unitářství se mezi lety 1942–1951 hlásilo cca 70–80 % dětí, k deseti procentům, někdy i přes deset procent bývalo katolíků, obdobný počet býval členů Církve československé (za Protektorátu přejmenované na českomoravskou), v jednotlivých procentech pak školu navštěvovali evangelíci a děti bez vyznání.⁷

Většina programů se pochopitelně konala o nedělích. Ty měla škola během roku rozdělené na takzvané pracovní (tedy ty běžné a nejčetnější) a společné. Ony pracovní byly organizovány vždy dopoledne, kdy se všechny děti zhruba v devět hodin shromáždily v prostorách dnešního Čapkova sálu. Program byl zahájen společnou písní, krátkým proslovem a meditací, po nichž byly děti rozděleny do svých kroužků. Předškolní pak odcházely do „dvoranky“ (dnešní Hašplův sál), kroužky dětí školního věku zpravidla zůstávaly dole v sále a kroužek nejstarších se scházel v místnostech domu v Karlově ulici. Shromáždění nedělní školy pak bývaly zakončeny opět společně – zpěvem, zhruba v půl dvanácté.

Tento řád byl zpravidla jednou za čtyři týdny, někdy po delší době, prokládán takzvanými společnými nedělami, kdy se děti nedělily do kroužků, ale měly program dohromady. Zpravidla byl nejprve promítán nějaký film, v části programu zvané Volná tribuna pak jednotlivé děti předváděly své dovednosti (recitace, vyprávění, zpěv...) a podobně. Zajímavá je v tomto ohledu v pramenech zaznamenaná zkušenost učitelů, že na společné neděle se jim osvědčilo promítání filmů, při němž bylo možné udržet pozornost všech dětí, zatímco například pouštění pohádek z gramofonových desek (velmi oblíbené v kroužcích dětí předškolního i školního věku) již pro tak velké skupiny vhodné nebylo. Všechny společné neděle navštěvovaly i děti předškolního věku, kromě toho pro ně byla třikrát ročně pořádána představení loutkového divadla.

Od září 1950 začaly v rámci nedělní školy v Unitarii ve všedních dnech doplňkově fun-

7 Statistické údaje byly získány z: Archiv NSČU, kart. 18, Kronika nedělní školy NSČU.

**Dnešní Hašplův sál
pražské Unitarie, dříve
nazývaný Dvoranka.**
(Foto ze 40. let
20. století, archiv NSČU.)

govat i zájmové kroužky pro děti: divadelní, rukodělný, čtenářský a kroužek zpěvu – jenž byl údajně nejméně oblíben.

Co se týká osvěty nebo vzdělávání v otázkách unitářství, tak nejstarší kroužek vedl v tomto ohledu sám Karel Hašpl (výjimečně zastupován D. Kafkou), starší školní děti (od čtvrté třídy výše) Bohdana Hašplová a mladší školní děti pak laické sestry Olga Kuchynková a Slávka Čejková. Nejmladší děti se ještě tímto tématem pochopitelně nezabývaly. Přednášce, k níž patřilo i seznamování se s unitářstvím, bývala u každého kroužku vyjma nejmladších vyhrazena nejvýše hodina z celkového dvou a půlhodinového nedělního programu školy, po zbytek času se děti věnovaly jiným činnostem.

Kromě pravidelných nedělí pořádala nedělní škola i četné mimořádné akce. Brzy po zahájení školního roku se zpravidla konal zajímavý společný výlet pro všechny děti (například v roce 1950 parníkem do Roztok). Obdobný se pak uskutečňoval ještě na jaře. Společně býval slaven vznik republiky a dušičky (zpravidla v jedné akci). Třikrát ročně pak byly organizovány tradiční besídky (mikulášská, vánoční a besídka ke dni matek), které navštěvovali i rodiče a u nichž si velkou část programu děti (jednotlivé kroužky) secvičovaly samy. Z nich byly mezi dětmi oblíbené zejména ty mikulášské. Ovšem i besídky měly zčásti vzdělávací program – pro ilustraci uveďme příklad z mikulášské besídky konané

v roce 1950, kdy byla součástí programu přednáška nazvaná (z dnešního pohledu možná poněkud úsměvně) Mikuláš z unitářského hlediska a meditace na téma Jak dávat a přijímat. Děti při mikulášských besídkách tradičně dostávaly drobné dárky, zpravidla sáčky s trochou cukrovinek a k tomu například tužku.⁸ Po novém roce, tedy po vánočních prázdninách, se konalo slavnostnější shromáždění dětí v Čapkově sále se společným zpěvem a některý duchovní, zpravidla K. Hašpl, pro děti připravil meditaci. Zvláštní je, že teprve v lednu (zhruba v druhé polovině měsíce) se konávaly besídky vánoční.

Mezi další akce, které nedělní škola pravidelně pořádala, patřil od roku 1945 program u příležitosti oslav konce války a vždy s koncem školního roku závěrečný výlet nedělní školy mimo Prahu: v roce 1949 například parníkem do Vraného, v roce 1950 do průhonického parku, 1951 na Karlštejnsko. (Na dnešní poměry se těchto akcí účastnil vždy neuvěřitelně vysoký počet dětí, pravidelně převyšující osm desítek a v případě výletů přes sto dětí!) K důležitým mimořádným akcím nedělní školy patřila samozřejmě Květinová slavnost. Zde děti neměly svůj program, ale slavnosti se účastnily, pokud možno v lidových krojích.

K mimořádným akcím pak patřily také příležitostné besedy s osobnostmi či exkurze: Napří-

⁸ Archiv NSČU, kart. 18, Zpráva nedělní školy 1949, Zpráva o činnosti nedělní školy NSČU v r. 1950.

Foto ze závěrečného výletu nedělní školy v roce 1949 parníkem do Vraného nad Vltavou. (Archiv NSČU.)

klad v roce 1951 navštívil nedělní školu Přemysl Pitter a vyprávěl dětem o tom, jak pracuje jím zřízený Milíčův dům na Žižkově,⁹ v roce 1949 byly děti nadšené z návštěvy hvězdárny.

Samostatnou kapitolou byly také oslavy výročí: den narození T. G. Masaryka, úmrtí N. F. Čapka a podobně, k nimž byla pořádána shromáždění slavnostnějšího charakteru s tematicky laděnou promluvou duchovních a pro něž si starší děti připravovaly vlastní tematická pásma. Tyto akce – soudě dle záznamů ve zprávách o činnosti nedělní školy i kronik – byly mezi dětmi velmi oblíbené, zejména pro onu výjimečnou, slavnostní atmosféru.

Charakterem ojedinělou akcí bylo v roce 1949 uspořádání dlouhodobého letního pobytu dětí nedělní školy v unitářské zotavovně v Křižanech na Liberecku. Pražské děti zde v poválečné době měly možnost pobytu v přírodě, ale i zajištěnou na tehdejší dobu kvalitní stravu. Je to ostatně vyzdvihováno i ve zprávě o tomto pobytu, kde je doslova uvedeno, že strava „byla nejen dieticky správně upravena, ale i v takovém množství, aby i ti nejhladovější byli nasyceni“.¹⁰

9 Archiv NSČU, kart. 18, Zpráva o činnosti nedělní školy NSČU v r. 1950, s. 2.

10 Archiv NSČU, kart. 18, Zpráva pro duchovní oddělení: Dětská zotavovna v Křižanech, datovaná 5. 9. 1949.

Tím jsme se dotkli skutečnosti, že v unitářské nedělní škole se nepečovalo jen o duchovní, kulturní a společenský rozvoj dětí, ale v poválečné době se Unitaria snažila alespoň v malé míře přispět i k jejich hmotnému a zdravotnímu zabezpečení. Děti například dostávaly domů do přinesených lahvíček rybí tuk, v době sklizně ovoce vypěstované v Křižanech, u příležitosti besídek balíček¹¹ s textilem a podobně.

Vedení dětí v nedělní škole zajišťovalo každý rok přes dvacet učitelů (s výraznou převahou žen), ale prakticky jich pravidelně učilo o něco méně, okolo osmnácti. Část vyučujících tvořili také členové Mládeže českých unitářů. Na každého vyučujícího tak připadalo v průměru osm až patnáct dětí. Jeden učitel mívá na starosti předškoláčky, další kroužek „mládeže“ a o děti školního věku se starali ostatní, přičemž vždy jeden z vyučujících byl zodpovědný za vedení celé nedělní školy (do roku 1945 bratr Miloš Mikota, po jeho odchodu do Brna sestra Antonie Sluková, v 50. letech sestra Slávka Čejková). Dále byl jeden z učitelů pověřen vedením knihovny, další provozem loutkového divadla,

11 Například o vánočních besídkách po válce pak tradičně dostávalo každé dítě balíček s kakaem, sušeným mlékem a sardinkami z darů pomocné unitářské služby. Archiv NSČU, kart. 18, Zpráva nedělní školy 1949, Zpráva o činnosti nedělní školy NSČU v r. 1950.

Květinová slavnost 1944, Čapkův sál, v popředí vpravo učitelé nedělní školy: sestry Růžena Marešová, Antonie Sluková a bratr Miloš Mikota. (Archiv NSČU.)

jiný provozem dílny, další správou gramofonu a promítacího zařízení včetně ozvučení. Učitelé se scházeli po válce pravidelně v pondělí mezi 20:00–22:00 hodinou v ústředí (za války byly schůzky méně pravidelné, vedl je M. Mikota nebo K. Hašpl). Na těchto schůzkách se řešila administrativa spojená se školou a organizování akcí, ale především byly věnovány vzdělávání učitelů. To vedl K. Hašpl a záměrně se věnoval velmi širokému spektru témat: otázkám pedagogickým, náboženským i obecně společenským či politickým.

Nedělní škola stejně jako Mládež českých unitářů musela skončit v roce 1951. V dubnu roku 1949 totiž vznikl Československý svaz mládeže jako jednotná masová politická organizace české a slovenské mládeže, řízená komunistickou stranou, což umožnilo postupné zakazování a násilnou likvidaci všech ostatních (nekomunistických) mládežnických organizací (k 1. 1. 1950 například Junáka) včetně církevních. V únoru 1951 bylo oznámeno zástupcům nekatolických církví, že nadále nesmí být mládež na církevní úrovni organizována a církevní mládežnické organizace mají přejít právě pod stranou ovládaný Československý svaz mládeže, jenž se

záhy stal účinným prostředkem k výchově mladých v duchu komunistické ideologie.

Ještě v roce 1951 jsou v Unitarii doklady o akcích nedělní školy: Jednak informační letáček pro děti s poněkud strohou informací, že „letos jest den matek přeložen na 8. března. Proto nedělní shromáždění 11. března [...] věnujeme vzpomínce na maminky“¹², ale i mnohem vřelejší pozvánka na „besídku našich maminek“ pořádanou v neděli 29. dubna, informace k celodennímu zájezdu dětí na Květinovou slavnost do Plzně 27. května, pozvánka na závěrečný celodenní výlet do „karlštejnských lesů“ svolaný na 11. června a jako poslední – pozvánka pro děti na Květinovou slavnost do Rudolfa na konanou 24. června s přípisem, že kdo může, má přijít v kroji.

V tomto roce nedělní škola pražských unitářů svou činnost nuceně zastavila a již nebyla nikdy obnovena. Neblahým, avšak nepřekvapujícím důsledkem toho bylo, že v podstatě až do současnosti unitářům bohužel až na výjimky citelně chybí v členské základně děti a mládež i činnost orientovaná na jejich výchovu a vzdělávání.

Kristýna Ledererová Kolajová

¹² Archiv NSČU, kart. 18, Nedělní škola, obálka s materiály k roku 1951.

Vzpomínky na nedělní školu v pražské Unitarii

Jaroslava Dittrichová

Narodila jsem se v unitářské rodině, takže do Unitarie jsem v podstatě nezačala chodit, ale již jako malá jsem tam byla nošena. Moji rodiče Jaroslav a Vlasta Macháčkovi totiž patřili k zakládajícím členům původní Společnosti Svobodného bratrství, jak jsem zjistila z rodinných dokumentů po jejich smrti. Takže jsem, co se týká délky členství, opravdu momentálně nejstarší unitářka. Unitářství jsem převzala úplně přirozeně od svých rodičů a nikdy jsem o něm neměla pochybnosti. Do Unitarie jsem chodila odmala moc ráda. Možná to není úplně běžné, například můj manžel – katolík – mi říkal: „Ono na tom unitářství něco je, protože ty jsi neměla nikdy éru pochyb, kdežto já ji u katolictví měl!“

Jinak rodiče byli úplně obyčejní lidé, tatínek malý živnostník. Unitáři se stali společně, až po svatbě. Nejprve byli katolíci, ale hledali v náboženství trochu jinou cestu. Přešli tedy do evangelické církve, ale ani ta jim zcela nevyhovovala. Pak objevili dr. Čapka a jeho přednášky. Unitarii pak navštěvovali pravidelně až do smrti.

Asi nejstarší vzpomínku na Unitarii si uchovávám ještě ze svého předškolního věku. Vždycky než začaly jednotlivé kroužky nedělní školy, na něž si nás již odváděli jednotliví učitelé, jak se tehdy říkalo, jsme se všechny děti shromáždily na jednom místě. (Pak šla část do dnešního Hašpolova sálu, část jich zůstala v dnešním Čapkově sálu, část jich byla v prvním patře v Karlově ulici.) Nedělní školu jako celek vedl bratr Hašpl a ten k nám tedy také vždy v úvodu promlouval. Někdy ho zastupoval br. Čapek. Vzpomínám si, že jsme se s ním vždy hrozně nasmály! To je snad má jediná vzpomínka na bratra Čapka a jistě mu slouží ke cti, jak dovedl děti velmi různého věku rozesmát tak, že si na to ještě po letech pamatují. Jinak si N. F. Čapka nevybavuji, byla jsem tehdy malá holka. Nejlépe si vzpomínám na bratra Hašpla,

Sestra Růžena Marešová, vedla v nedělní škole kroužek, který navštěvovala J. Dittrichová. (Archiv NSČU.)

ale z duchovních jsem znala i bratra Šímu, i když na něj vzpomínám asi spíš pohledem svých rodičů; maminka s tatínkem ho totiž chválili a doma o něm hodně mluvili. Víc než bratra Šímu pamatují bratra Mikotu a samozřejmě D. Kafku.

V kroužku nedělní školy nás bývalo tak deset až dvanáct, přibližně stejného věku, hoši i dívky dohromady. Jednotlivé kroužky mívaly svého stabilního vedoucího. Každou neděli, když skončilo společné uvítání, jsme šli ke své sestře (učily vesměs sestry, bratrů málo) a tam jsme měli svůj program. Nás vedla sestra Růžena Marešová, tu ještě zažili i jiní současní členové Unitarie, byla moc hodná.

Náplň kroužků se měnila s věkem. U sestry Marešové to býval spíše rozhovor nás dětí s ní. Povíдали jsme si úplně o všem možném, ale témata těch rozhovorů si už nepamatuji. Utkvělo však mi dodnes v mysli, že jsme si před začátkem vždycky sedli v kroužku a dali jsme ruce

Na dvoustraně jsou tři momentky z pobytu nedělní školy pražské Unitarie v Křižanech v roce 1949. (Archiv NSČU.)

na kolena a sestra Marešová říkala, teď se děti uvolněte, a brala nás za ruce, aby poznala, jestli jsou opravdu uvolněné. Tehdy jsem nechápala, proč to tak děláme, ale bylo to příjemné. Jinak do nedělní školy jezdily s rodiči i děti, které nebyly z Prahy.

Ve škole se postupovalo podle věku a z posledního kroužku se přecházelo do mládeže – jak byl takový přechod organizován, si už vůbec nepamatuji. Vzpomínám si jen, že v mládeži jsem zažila konec války. To mi bylo zhruba šestnáct let. Byla to krásná doba, zkalená jen tím, že se z koncentračního tábora nevrátil

bratr Čapek. Ale jinak válečnou a poválečnou dobu v unitářských aktivitách ve vzpomínkách moc nerozlišuji, do mládeže jsem chodila stejně ráda za války jako po válce. Po válce byly organizovány pro děti i mládež letní i zimní pobyty v Křižanech, což je obec v Podještědí, kde měla NSČU po válce dvě chalupy jako rekreační zařízení.

Tam jsem byla na letním unitářském pobytu v roce 1949 s dětmi z nedělní školy už jako jedna z učitelek. Děti jsme měli rozdělené asi do pěti skupin zhruba po deseti. V jedné chalupě byla velká místnost, kde se společně jedlo. Chodili jsme s nimi na výlety, koupat se, daleko, až k Ralsku. Celé to organizovala nedělní škola – a vedla sestra Čejková, která měla s takovými akcemi zkušenosti.

Příčinou toho, že jsem se stala učitelkou v nedělní škole (asi v roce 1947), bylo, že jedna sestra z Plzně dala výzvu do unitářského časopisu Cesty světa, jestli by někdo nedoprovázel do pražské Unitarie jejího nevidomého syna, kterému bylo asi tak deset let a právě přešel do Deylova ústavu v Praze. Tak jsem se přihlásila a na základě toho jsem se pak stala i jednou z vyučujících. Vedla jsem kroužek těch nejstarších, čtrnácti až patnáctiletých. Moc mě práce s těmito mladými bavila (oni si neradi říkali,

že jsou stále kroužek nedělní školy, už si říkali mládež, ačkoli ta byla organizovaná jinak). Chodilo jich dvanáct až patnáct, děvčata i chlapci dohromady, a měli ohromný zájem o všechno. O současné dění ve společnosti, o historii, o kulturu...

Zajímalo je třeba Osvobozené divadlo, tak jsme si nejdříve rozdělili, co o tom kdo zjistí v literatuře a řekne ostatním, a pak někdo přišel s nápadem, že bychom mohli jít za Janem Werichem. Tak jsem s ním vyjednala schůzku. Werich byl velice hodný a přijal nás – hordu dětí – moc mile. A podobně jsme pokračovali. Měli například velký zájem o hudbu, tak jsme si připravili program o Smetanovi a také jsme šli k jednomu tehdy známému hudebnímu kritikovi. I on nás přijal velmi laskavě. Na tu dobu moc ráda vzpomínám, byly to vynikající děti.

Jednou jsem s nimi nacvičovala i divadlo, to ovšem nedopadlo úplně k mé spokojenosti – já se v ničem takovém nevyznám, ale tehdy jsem si prostě myslela, že když se děti naučí role, že to půjde. Kromě toho ta hra (napsala ji jedna sestra z Unitarie o chlapci, který hledal, co je na světě dobré) byla sama o sobě trochu naivní, k tomu se ještě přidal naivní dětský přednes..., zkrátka díru do světa jsme neudělali. Ale pro představení jsme připravili chlebičky a za nějaké malé peníze, co jsme vybrali, jsme si pak udělali výlet, takže pro děti to vlastně bylo prima.

V našem kroužku jsme se hodně věnovali i současnému dění ve společnosti a vzpomínám si, jak jsme těsně po únoru 1948 v našich debatách často odsuzovali nový režim. Jedné z nich byl přítomný i bratr Hašpl, který se na nás přišel podívat. Ovšem jemu se naše tehdejší příkré odsudky nelíbily – ještě neztratil svou představu o sociálně spravedlivé společnosti. Říkal nám tehdy: „Co vy tady povídáte, to já k vám budu muset chodit častěji.“ A opravdu chodil! Díky tomu jsme získali úžasnou možnost s ním diskutovat, což bylo pro děti i pro mne moc přínosné. Já jsem se s ním tehdy vlastně víc seznámila, a pak jsem s ním mívala i soukromé diskuse a jsem do dneška moc vděčná, že jsem ho takto poznala. Byl to vynikající člověk. Navíc se ohromně věnoval všem, kteří vyučovali v nedělní škole. Každý týden s námi míval

v pondělí večer diskuze, v nichž rozvíjel své myšlenky o unitářství, uváděl nás do základů společenských věd a my jsme měli možnost s ním rozmlouvat. V nedělní škole vyučovalo zhruba patnáct lidí, tedy tolik nás alespoň chodilo na ty schůzky – spíš lidé středního věku, já jsem byla asi nejmladší. Br. Hašpl nás vedl a z jeho podnětů se dalo pak dále vycházet při práci v kroužcích.

Já jsem osobně program kroužku připravovala hlavně podle toho, co děti zajímalo, a ani v tom nebyly moc unitářské otázky. To ale bylo dáno tím, že do něj chodily jen děti z unitářských rodin a ty měly unitářství prostřednictvím rodin i Unitarie od dětství přirozeně zažité, takže hledaly spíš jiná témata. Scházeli jsme se každou neděli tak na hodinu a půl.

Vedla jsem je až do doby, než zasáhla vis maior – únor 1948. Ještě nějakou dobu po něm, zhruba dva roky, to šlo, pak ale přišlo nařízení, že církve a náboženské společnosti nemohou mít mládežnické organizace – ty mohly nadále oficiálně působit jen pod Svazem české mládeže. Tím to všechno padlo, postupně vymizelo – a z toho mého kroužku se bohužel nikdo do Unitarie později nevrátil.

Unitářství ve Velké Británii – stručné dějiny a současnost

První část (od počátků do konce 18. století)

Velká Británie¹ je dnes obecně považována za druhou kolébkou unitářství (tou první je rumunská Transylvánie) a to je dobrý důvod představit si zdejší unitářství včetně historických souvislostí trochu podrobněji. A samozřejmě nelze pominout ani fakt, že britští unitáři podporovali vznik a rozvoj NSČU od jejich počátků a dodnes mají s naší náboženskou společností vřelé vztahy.²

ŽIVNÁ PŮDA

V Anglii unitářství vzniklo stejně jako v Sedmíhradsku vlastně z kritického přístupu ke křesťanství. K určitým změnám v klasickém pojetí křesťanství zde docházelo již od vlády Jindřicha VIII., kdy vznikla anglikánská církev (okolo roku 1530). Nechme nyní stranou fakt, že tato „reforma“ katolické církve byla spojena s krvavými represemi, ovšem pro následný vývoj unitářských myšlenek se stala důležitá skutečnost, že se díky těmto reformám v Anglii mnoho osobností začalo nebývale do hloubky zabývat studiem bible.

Určitá míra svobodného výkladu Písma, která doprovázela ranou vývojovou fázi anglikánství, ovšem skončila v roce 1662, kdy byl za vlády Karla II. přijat zákon (*Act of Uniformity*), na jehož základě panovník vyžadoval, aby všechny sbory dodržovaly předepsanou

formu uctívání a všichni duchovní byli vysvěceni biskupy. Ti kněží, nazývaní jako nonkonformisté,³ kteří se odmítli zákonu podřídit, byli nuceni se kněžského úřadu vzdát. Taková byla situace až do roku 1689, kdy byl zmíněný zákon změněn takzvaným tolerančním zákonem, v němž bylo nonkonformistům dovoleno za určitých podmínek provádět veřejné náboženské obřady a bohoslužby v rámci jejich vlastních forem.⁴ Do této periody se také datuje vytváření věroučného základu pozdějšího anglického unitářství.

To ovšem jako ostatně nikde jinde, nevycházelo z jednoho, ale nejméně ze čtyř různých zdrojů. Jako první je nutné jmenovat právě důsledné studium bible,⁵ jež pak mnohé učence vedlo k jiným než oficiálním anglikánským názorům. Dalším byl vliv zahraničních osobností,⁶ zejména Italů, dále působení anabaptistů a konečně významný vliv sociniánství přicházejícího na ostrovy hlavně z území tehdejšího Polska. Sociniánství začalo do Anglie pronikat počátkem

3 V té době k nim patřili zejména presbyteriáni, kongregacionalisté a baptisté, o něco později kvakeři, pak unitáři a metodisté.

4 Ovšem tato určitá míra náboženské tolerance se týkala jen několika málo záležitostí, ani zdaleka se například nedalo mluvit o možnosti odmítnout svatou Trojici a podobně. Na uzákonění této podstatné svobody vyznání si unitáři v Anglii počkali až do roku 1813.

5 Nejméně od roku 1535 byla bible dostupná v angličtině a mnozí její čtenáři došli k unitářským názorům jen její pečlivou četbou.

6 Mnoho protestantů z první vlny evropské reformace se uchýlovalo do Anglie a hledalo zde ochranu před pronásledováním. Za všechny jmenujme alespoň Italy Bernardina Ochina s antitrinitářskými názory, Giacoma Aconzia, hlásícího se k ariánství, Španěla Casiodora de Reina, stoupence Serveta. Na východě Anglie se zase usadilo hodně novokřtěnců, kteří sem ze strachu před represemi v polovině 16. století utíkali především z Nizozemí. Ovšem přes jejich značný počet v Anglii byl jejich přímý vliv na formování unitářství malý.

1 Dějiny britských unitářů jsou tak rozmanité a pestré, že z nich lze jen stěží sepsat časopisecký článek, a neopominout přitom mnoho důležitých faktů, jmen a událostí. Kvůli potřebě téma co nejvíce zestručnit a zjednodušit jsem se rozhodla v tomto textu až na výjimky vynechat dějinné cesty unitářství ve Skotsku, Walesu a Irsku. Za toto zjednodušení se čtenářům omlouvám, nicméně pojmut celého dějiny britského unitářství by si vskutku vyžádalo spíše monografickou studii než časopisecký nástin.

2 Nejaktuálnější byl jejich hostem Rev. Petr Samojský, který letos v dubnu navštívil 85. sněm britských unitářů. Krátkou zprávu ze svého pobytu publikoval zde: Petr Samojský, Dobře seřízený hodinový stroj britských unitářů, *Unitářské listy* 21, květen 2014, s. 16–18.

Rakovský katechismus. Titulní strana původního polského vydání z roku 1605 ve městě Raków a latinské verze, známé i v Anglii, z roku 1609.

(Obr. z: www.commonswikimedia.org/wiki/File:Racovian_Catechism,_cover,_pol-1605,_lat-1609.png.)

17. století. Částečně skrze sociniánské tisky dovážené z Holandska, příležitostně i díky tiskům polské provenience. Tento vliv pak posílili i Angličané studující v Nizozemí, kde se sociniánstvím, případně remonstranty přišli do styku. Velké pozornosti se v Anglii dostalo také prvnímu latinskému vydání Rakovského katechismu (sepsán 1605) v roce 1609 a ještě větší pak jeho dalšímu tisku z roku 1651. V roce 1640 pak toto stále narůstající šíření sociniánských myšlenek vyvolalo předpokládanou reakci a bylo oficiálně zakázáno. Přesto údajně ještě několik desetiletí poté nebyl v Anglii problém sehnat sociniánské knihy.

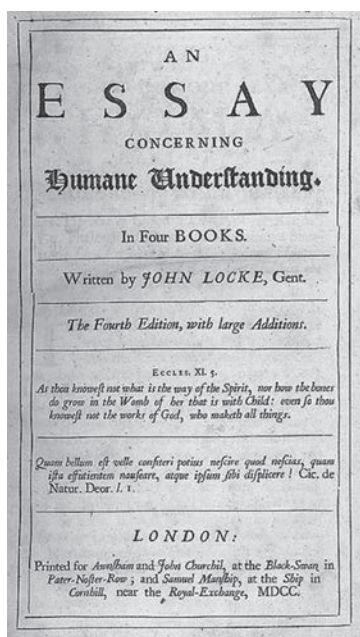
Z hlavních osobností, které vešly do dějin jako „prapředkové“ anglického unitářství, uvedme dvě: Paula Besta narozeného okolo roku 1590 a vzdělaného na univerzitě v Cambridge, který jako voják hodně cestoval po Evropě a seznámil se s německými i polsko-sedmihradskými reformačními proudy. Po návratu do Anglie byl za popírání svaté Trojice (Ježíšova božství) v roce 1645 odsouzen k smrti. Trest však nebyl vykonán a Best byl po několika letech věznění propuštěn. Druhým jménem (pro unitářství mnohem zásadnějším, neboť k jeho odkazu se již angličtí unitáři přímo hlásí), byl John Biddle. Jeho významu napomohl i fakt, že jeho odkaz šířilo mnoho

následovníků. Životopis J. Biddla je poměrně známý a v literatuře snadno dohledatelný,⁷ pro potřeby tohoto textu proto jen stručně uvedme, že byl vynikajícím znalcem Písma, zejména Nového Zákona, a to i v latinské a řecké verzi. Na základě těchto znalostí pak vyvracel existenci sv. Trojice. Svě názory veřejně publikoval a kvůli nim pak strávil dlouhá léta ve vězení a vyhnanství. Tomu, že nebyl popraven a že se jeho učení poměrně rozšířilo, alespoň v Londýně, kde svého času vedl i vlastní sbor věřících, značně napomohla i tehdejší politická situace v Anglii, za níž byla zrovna tolerována větší míra náboženských polemik.

Z jeho přímých následovníků je nutné zmínit Thomase Firmina, narozeného roku 1632. Ten se v mládí v Londýně s J. Biddlem setkal, přijal jeho názory a stal se mu oddaným přítelem. Firmin byl jedním z předních filantropů, navíc se mu podařilo zohatnout, a tak mohl své přátele a víru podporovat i finančně. Ve svém přístupu k charitativní práci velmi předběhl dobu: proslul podporou chudých, které zaměstnával, i pronásledovaných pro víru – hugenotských uprchlíků z Francie či protestantů z Irska. Nejdůležitější však z hlediska budoucího unitářství bylo, že na své náklady nechával tisknout antitrinitářské a sociniánské spisy, čímž zásadně napomáhal šíření těchto myšlenek. Unitářsky zaměřené texty hojně psal také duchovní anglikánské církve Stephen Nye, který byl přítelem Firmina, – v jeho spise *Brief History of the Unitarians also Called Socinians* (Stručná historie unitářů, zvaných také sociniánů) se poprvé přímo v titulku objevilo slovo unitář (1687).

Z období konce 17. století však musíme do přehledu předchůdců anglického unitářství uvést ještě jednu osobnost, a to filozofa Johna Locka (1632–1704), který proslul obranami lidské svobody, prosazováním tolerance v náboženství a zejména uplatňováním legitimní funkce rozumu ve výkladu slova božího. Jeho tři *Dopisy o toleranci*

⁷ Za všechny uvedme alespoň jeden text v češtině. Radovan Lovčí, John Biddle. Otec anglického unitářství, *Svobodná cesta. Časopis obce unitářů v Plzni* 5, 2009, č. 1, s. 3–10. Dostupný i na webu: http://www.unitaria.cz/plzen/slozky/casopis/SC_2009_1.pdf.

Čtvrté vydání Lockovy Eseje o lidském rozumu
(*An Essay Concerning Human Understanding*),
1700. Původní vydání bylo z roku 1690.

(Obr. z: [www.commonswiki.org/wiki/
File:LockeEssay.jpg](http://www.commonswiki.org/wiki/File:LockeEssay.jpg).)

(*A Letter Concerning Toleration*, 1689, další pak 1690, 1692) a spisy o roli rozumu v křesťanství (užíval termín *the reasonableness of christianity*) jsou v tomto ohledu dodnes velmi ceněnými díly. O stěžejním a dodnes od středních škol vyučovaném *Eseji o lidském rozumu* nemluvě. V něm je ostatně dost důkazů jeho racionalistického „unitářského“ smýšlení.

Důsledkem silících antitritniářských projevů včetně tištěných bylo, že v roce 1697 došlo ke schválení zákona o rouhání (*The Blasphemy Act*), podle něhož měly být sankcionovány osoby, které popíraly boží Trojici, nebo hlásaly, že je víc než jeden Bůh. Tento zákon byl zrušen až 1813.

Pomalu přicházelo 18. století a Anglie do něj vstupovala za živých, byť neoficiálně a v podstatě utajovaně vedených diskusí o boží troj(jedinosti). Objevilo se i nemálo vynikajících teologů anglikánské církve, kteří se snažili o revizi dogmatického přístupu ke křesťanství, například William Whiston, profesor matematiky v Cambridgi, jenž se

musel tohoto místa vzdát, jelikož objahoval jedinou Boha, Samuel Clarke, který napsal kritický spis o Trojici, a nezapomeňme na všestranného vzdělance a génia své doby Isaaca Newtona, který, byť se považoval za upřímného křesťana, se také veřejně hlásil k názoru o jediném Bohu.

Velký význam v této nábožensky mnoho-
vrstevnaté době měla takzvaná Slavná revolu-
ce, při níž byl svržen katolický král Jakub II. a na trůn se roku 1688 zásahem parlamentu dostala panovnická dvojice Marie II. a Vilém III. Jedním z jejích z prvních kroků bylo přijetí již zmíněného *Tolerančního zákona* (*The Toleration Act*, 1689). Ten povoloval svobodu vyznání (vlastní bohoslužby nebo třeba učitele) nonkonformistům, kteří složili králi přísahu věrnosti. Tedy protestantům, kteří nesouhlasili s liturgií anglikánské církve (což byli baptisté nebo kongregacionalisté), zákon se ale záměrně nevztahoval na katolíky, unitáře a ateisty. Nonkonformisté (anglickým termínem *nonconformists*)⁸ tím došli oficiál-

⁸ V tomto zákoně byl pro nonkonformisty užít termín *dissenters*, jenž je od té doby v angličtině hodně frekvencovaný, ovšem v české historiografické literatuře se v podstatě nevyskytuje jeho ekvivalentní překlad. V tomto textu se tedy budu držet v češtině známějšího termínu nonkonformisté. V této souvislosti je nutné se také alespoň v poznámce zmínit o dalším fenoménu, který je s dějinami anglických „*dissenters*“ spjatý a důležitý i pro formování raného unitářství. Tím jsou takzvané „*dissenting academies*“, nezávislé školy, které navštěvovali studenti z řad nonkonformistů a které tvořily podstatnou část anglického vzdělávacího systému od 60. let 17. století až do 19. století. Po roce 1662 bylo pro nonkonformisty totiž v podstatě nemožné získat vzdělání na tradičních anglických univerzitách v Cambridgi a Oxfordu, protože ty až do roku 1854 (do reformy zákona o univerzitách) dodržovaly vstupní náboženské testy, což znamenalo přihlásit se k aglikánské církvi. Lektoři v akademiích se rekrutovali nejprve z řad pedagogů, kteří museli po roce 1662 opustit místa na univerzitách, jelikož se odmítli přihlásit k aglikánské církvi, později zde učili lidé, jež získali tituly například na skotských institucích. Akademie byly financovány buď většími nonkonformistickými církvemi, například presbyteriány, nebo soukromníky. Ovšem po celou dobu existence fungovaly de facto v rozporu se zákony, neboť formálně školy musely být schváleny biskupem, což tyto samozřejmě nebyly. Mezi neznámější patřily akademie v Newington Green poblíž Londýna, Daventry Academy ve střední Anglii a na severu pak warringtonská.

Warringtonská
nonkonformistická akademie
v severní Anglii, založená
v polovině 18. století,
na kresbě z roku 1762.
(Obr. z: www.unitarianhistory.org.uk/hsalbBUH4.html.)

ního uznání. Vzápětí jejich počty prudce rostly, jako nikdy předtím. Týkalo se to především dvou velkých skupin: presbyteriánů (těch bylo nejvíce, asi dvě třetiny nonkonformistů) a baptistů. Nějaký čas existovala i naděje, že by se tyto církve mohly spojit do nějaké jednoty či aliance, jež by byla protiváhou anglikánské církve, ale tato unie nevydržela.

Thomas Emlyn (1660–1741), nonkonformistický duchovní z Dublinu, sám se ovšem považoval za unitáře. (Z: www.wikimedia.org/wiki/File:Thomas_Emlyn.jpg.)

I mezi nonkonformisty se ale na přelomu 17. a 18. století objevily osobnosti, které se k trojici stavěly s nedůvěrou, například presbyteriánský kněz Thomas Emlyn z Dublinu, který byl pro své názory nakonec zbaven postu duchovního. (Odešel poté do Londýna, kde založil vlastní sbor a působil zde až do své smrti 1741. Spolupracoval mimo jiné s Whistonem a Clarkem.) Počet takových lidí mezi nonkonformisty navíc v 18. století stále rostl – bylo pro ně typické, že se nehlásili k určitému vyznání, ale k biblí, již často vykládali podle svého úsudku. Odmítali jakoukoli stávající závaznou doktrínu, ale zatím se nijak neorganizovali. (Ve třetí čtvrtině osmnáctého století se velké množství nonkonformistických duchovních Anglie a Irska názorově stalo prakticky unitáři.) Ovšem taková situace nebyla dlouhodobě udržitelná, tato skupina potřebovala vůdce a nějaký smysluplný program. Oboje došlo naplnění zejména díky třem dále zmíněným významným mužům, z nichž T. Lindseyho již můžeme považovat za přímého zakladatele anglického unitářství jakožto státem uznané církve.

UNITÁŘSKÉ POČÁTKY

Pro pochopení dalšího vývoje je třeba doplnit fakt, že všichni budoucí duchovní studující na oficiálních anglických teologických školách se museli před svou ordinací podle zákona přihlásit ke třiceti devíti článkům závazným pro liturgii anglikánské církve.

A právě to byl „společný nepřítel“, který napomohl prvnímu organizování duchovních (anglikánských i nonkonformistických), kteří se s touto doktrínou neztotožňovali. V roce 1771 anglikánský duchovní Francis Blackburne (1705–1787), stoupenec Johna Locka a jeho názorů, vypracoval a zveřejnil první ucelený podnět pro parlament, aby tento zákon zrušil. Veřejně jej poprvé představil v londýnské taverně Feathers, proto jeho návrh vešel do historie pod názvem *Tavern Feathers Petition* – stala se z něj totiž petice, kterou během půl roku podepsalo na dvě stě padesát duchovních (ovšem mnozí, kteří s ní v zásadě souhlasili, nenašli odvahu přihlásit se k tomu veřejně). Obsahem byla žádost o zrušení zákonné přísahy duchovních na

Theophilus Lindsey (1723–1808), portrét z Lindseyho biografie od Thomase Belshama, 1812.

(Obr. z: www.commonswikimedia.org/wiki/File:Theophilus_Lindsey.jpg.)

Londýnská taverna Feathers na historickém vyobrazení okolo roku 1880, zhruba sto let poté, co zde byla podepsána slavná petice duchovních parlamentu. Tavern Feathers se nacházela na Londýnské ulici Strand, vedoucí centrem metropole podél Temže. Tento pohled je z mostu Waterloo Bridge, dříve Strand Bridge, který na ulici kolmo navazuje zhruba v polovině její délky. (Z: www.pubshistory.com/LondonPubs/Lambeth/Feathers.shtml.)

oněch třicet devět článků víry a její nahrazení jednoduchým prohlášením víry v bibli.

S prvními podpisy několika desítek duchovních byla petice odeslána a projednána v poslanecké sněmovně 6. února 1772. Návrh byl však zamítnut 217 hlasy proti 71. Jedním z podepsaných byl také Blackburnův chránělec a zeť, duchovní Theophilus Lindsey (1723–1808). Po odmítnutí petice Lindsey jako jeden z mála podepsaných dospěl k radikálnímu rozhodnutí, že již dále nemůže vykonávat svou práci pod přísahou, jejíž obsah je v rozporu s jeho přesvědčením, a na konci téhož roku dobrovolně vystoupil z anglikánské církve.

Zcela jistě to nebylo jednoduché rozhodnutí. Ztratil dost přátel včetně Blackburna, bylo mu padesát let, což není ani dnes, natož tehdy, vhodný věk na úplně nový životní začátek. Nicméně přesto se pro něj rozhodl; prodal téměř všechny majetek a s jistotou jen drobného pravidelného ročního příjmu své ženy, která jej věrně podporovala, se vydal do Londýna. Pro své bývalé farníky napsal na vysvětlení a rozloučení drobný spis *A Farewell Address to the Parishioners of Catterick*. Neobhájoval v něm své rozhodnutí, spíše chtěl dodat sílu a inspiraci těm věřícím, kteří stejně jako on váhali slepě přijímat vše, co jim jejich církev před-

Essex Street Chapel, tisk z roku 1874, shromáždění ke stému výročí od založení.
(Obr. z: www.unitarianhistory.org.uk/hsalBUH4.html.)

kládá. V tomto drobném pojednání vysvětluje historii utvoření fenoménu sv. Trojice a představuje unitářský pohled na věc, vše velmi citlivě, úmyslně nekonfrontačně a hlavně: osobně a upřímně. To se vyplatilo, spisek dosáhl velkého úspěchu. Během jednoho roku následovaly tři dotisky.

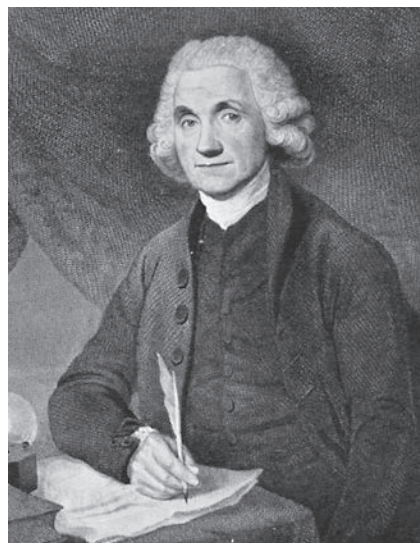
V Londýně bydlel Lindsey pár týdnů u přátel a intenzivně hledal prostor, kde by mohl uskutečnit záměr pořádat bohoslužby podle svého, unitářského, přesvědčení. Nakonec si za peníze získané prodejem rodinného majetku pronajal jednu místnost v Essexské ulici, kde dříve probíhaly knižní aukce. První veřejnou (a již můžeme říci unitářskou) bohoslužbu zde vedl 14. dubna 1774. Navštívilo ji asi dvě stě lidí. Místu se začalo říkat Essex Street Chapel a není bez zajímavosti, že na této adrese dodnes sídlí britské unitářské ústředí. Mezi prvními příslušníky a podporovateli Lindseyho nového sboru byli například presbyteriánský duchovní Richard Price či blízký přítel Joseph Priestley, který v Essex Street Chapel příležitostně také kázal, i mnoho dalších vlivných a vážených osob. Kaple bývala často zcela zaplněná. Záhy se však projevily nevýhody malého prostoru; již po třech

letech poptávka po Lindseyho kázání výrazně převyšovala kapacitu pronajaté místnosti. Lindsey se tedy rozhodl k dalšímu významnému kroku: s pomocí svých příznivců odkoupil celý objekt a přebudoval ho na větší shromaždiště včetně bytu pro duchovního v přízemí. Teprve vážná nemoc, kterou prodělal v roce 1778, jej donutila trochu zpomalit pracovní tempo a také přemýšlet o vhodném nástupci. To se ukázalo být úkolem složitějším, než se na první pohled zdálo. Osoby, které Lindsey pokládal za vhodné, se vesměs nechtěly naplno věnovat duchovenské službě. Nakonec našel ideálního adepta de facto v rodině – v Johnu Disneym, jenž byl manželem nevlastní sestry Lindseyho ženy (byli tedy švagři). Disney se s nadšením ujal nové práce na začátku roku 1783.

Poté, co se Lindsey mohl podělit o zodpovědnost za nové hnutí, kterou nesl vlastně téměř deset let sám, začal se více angažovat i v jiných než kazatelských činnostech včetně publikování. V roce 1783 vydal své stěžejní dílo s velmi dlouhým názvem: *An Historical View of the State of the Unitarian Doctrine and Worship from the Reformation to Our Own Times* (Historický pohled na stav unitářské doktríny a vyznání

víry od reformace do naší doby). Byl to vlastně zároveň první pokus o komplexní zpracování tehdy známých dějin a kořenů unitářství.

Jedním z mála lidí, kteří Lindseyho podpořili po jeho příchodu do Londýna, byl již zmíněný Joseph Priestley (1733–1804), duchovní, filozof a také významný chemik. Pocházel z rodiny radikálních nonkonformistů, studoval na Warringtonské akademii. Po roce 1774 příležitostně kázal ve Street Chapel a nový, unitářský náboženský proud aktivně podporoval i jinak, psal jeho promyšlené obrany a aktivně přispíval k zakládání nových sborů v Británii (a později i v Americe). Jeho náboženské a politické názory ho však neustále dostávaly do problémů a nevráživost vůči němu ještě vzrostla v roce 1791 po napsání obrany idejí francouzské revoluce. To bylo v monarchistické Anglii v podstatě píchnutí do vosího hnízda. Když navíc ve stejném roce vydal liberální *Politický dialog o obecných zásadách vlády*, konzervativci ve městě se začali otevřeně stavět proti němu. Vyústilo to dokonce vloupáním se opilého davu do jeho domu, kde zničili většinu vybavení včetně chemické laboratoře a především knihovny i s dosud nepublikovanými rukopisy.

Joseph Priestley (1733–1804).

(Obr. z: www.unitarianhistory.org.uk/hsalbpFU4.)

Priestley se pod tlakem okolností nakonec rozhodl ještě před koncem 18. století s rodinou emigrovat do Ameriky, ale i tak patří k osobnostem, které zásadním způsobem ovlivnily počáteční vývoj anglického unitářství.

Kristýna Ledererová Kolajová

Priestleyho dům a laboratoř při požáru a rabování davu 14. července 1791. (Litografie, Charles Joseph Hullmandel; z: www.unitarianhistory.org.uk/hspphotos/Wrecking.jpg.)

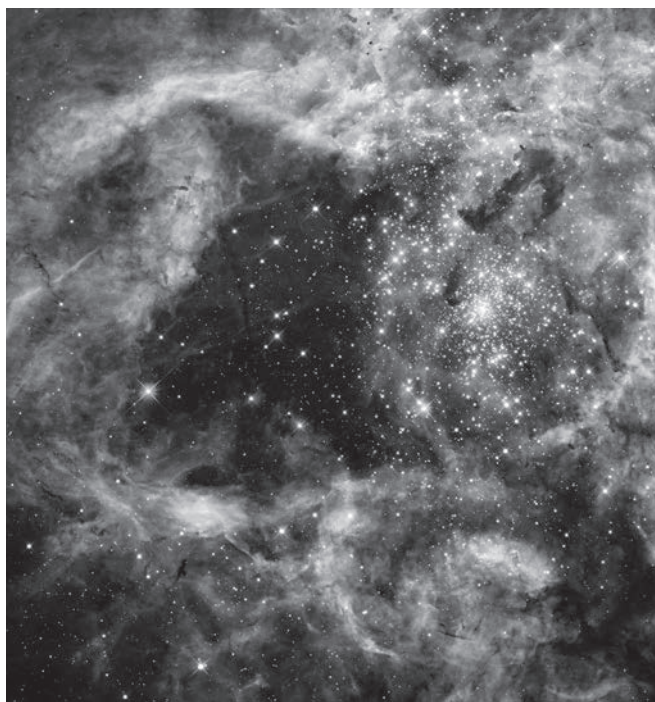
MODLITBA

Josef Musil

*Sílo, jež sáláš z výšin vesmíru,
které jsou také hlubinami,
ty, která s bouřlivostí gejíru
skládáš svět jako origami,
ty, v níž se s klidem snoubí čin,
ty, která tryskáš bez příčin,
ty, kterou hmatem nenahmatám,
prozař mě od hlavy až k patám.*

*Sílo, jež rozvířuješ atomy
a vodiš nebem hvězdokupy,
ty, jež jsi absolutní vědomí,
které se nikdy neotupí,
ty, která vydechuješ čas,
buď mi mým lékem na nesnáz,
jež se mi stala či snad stane
v životě, v němž nic není dané.*

*Sílo, z níž energie pramení,
naplň mou mysl, srdce, žíly
a uč mě hledat správné řešení
na správném místě v pravou chvíli.
Sílo, jež proudíš z vesmíru,
uč mě žít moudře ve smíru
s mou neodvratnou dočasností,
jež je jen tečkou ve věčnosti.*

Mlhovina Tarantule. Součástí této mlhoviny je řada mladých hvězdokup a také nejaktivnější oblast zrodu nových hvězd ve skupině galaxií, kde se nachází Mléčná dráha se sluneční soustavou.

(Snímek z Hubbleova teleskopu © NASA, ESA, F. Paresce, INAF-IASF, Bologna, R. O'Connell, University of Virginia, Charlottesville; z: [www.commonswikimedia.org/wiki/File:Grand_star-forming_region_R136_in_NGC_2070_\(captured_by_the_Hubble_Space_Telescope\).jpg](http://www.commonswikimedia.org/wiki/File:Grand_star-forming_region_R136_in_NGC_2070_(captured_by_the_Hubble_Space_Telescope).jpg).)

Tvůrčí život / ČASOPIS ČESKÝCH UNITÁŘŮ / Ročník 3, 2014, číslo 1**Vydává:**

Náboženská společnost českých unitářů, Karlova 186/8, 110 00 Praha 1, IČ: 00460524.

Redakční rada:

PhDr. Jaroslava Dittrichová, RNDr. Miloš Hlávka, Petr Jirgl, PhDr. Kristýna Ledererová Kolajová,
Mgr. Luděk Pivoňka, Mgr. Jarmila Plotěná

Grafická úprava a sazba:

Pavel Bosák

Tisk:

Nová tiskárna Pelhřimov, s. r. o., Krasíkovická 1787, 393 01 Pelhřimov

Kontakt:

kristyna-ledererova@unitaria.cz

Registrováno pod č. MK ČR E 20775.

ISSN 2336-1107

Za původnost a věcnou správnost příspěvků odpovídají autoři. Obsah příspěvků nemusí souhlasit se stanoviskem vydavatele. Všechna práva k obsahu příspěvků náležejí autorům a jakékoli jejich další užívání musí být v souladu s autorským zákonem.

Obrázek na první straně obálky *Balony nad jezerem* © Disorderly | Imagio.cz | Dreamstime.com.

Obrázky na třetí straně obálky © Archiv NSČU.

Obrázek na čtvrté straně obálky *Tvář štěstí* © Opasstudio | Imagio.cz | Dreamstime.com.